

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. SP., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**KRIMINALITA MLADISTVÝCH A JEJÍ PŘÍČINY –
ŠIKANNA NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH A JEJÍ
PREVENCE**

Autor práce: Barbora Vaněčková

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji své rodině za podporu v průběhu celého studia.

ABSTRAKT

VANĚČKOVÁ, B. *Kriminalita mladistvých a její příčiny – šikana na základních školách a její prevence : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2012. S. Vedoucí bakalářské práce : JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Klíčová slova: fenomen, oběti, prevence, problém, protagonisté, rodina, šikana, šikanování, základní škola, zvládání šikany

Tato bakalářská práce zkoumá problematiku šikany na základních školách. Práce definuje objasnění samotného pojmu šikany, jakožto velmi nebezpečného fenomenu. Z tohoto hlediska je v práci zpracován přehled výskytu šikany jak v České republice, tak v zahraničí od jejích počátků až do současnosti. Práce analyzuje vzájemné vztahy mezi oběťmi šikany a jejími protagonisty na základních školách. Tyto vztahy nebývají často rovnocenné, proto je velmi důležitý monitoring chování dětí, jak ve školních třídách, tak v celém objektu základní školy. Práce pojednává o nedílné součásti zapojení rodičů do problematiky šikany. Práce dále uvádí, jakým způsobem se dá tato problematika zvládat a jak je v tomto případě velmi důležitá prevence.

ABSTRAKT

VANĚČKOVÁ, B. *Juvenile Delinquency and Its Causes – Chicane in Primery Schools and Its Prevention : Bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2012. p. Supervisor : JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Key words: phenomenon, victims, prevention, problem, protagonists, family, bullying, chicanery, primary school, dealing with bullying

This bachelor thesis examines the issue of bullying at primary schools. The thesis defines the term of bullying as a very dangerous phenomenon. From this point of view, the overview of occurrence of bullying in the Czech Republic as well as abroad from its beginning up to today is compiled. The thesis analyses reciprocal relations among the victims of bullying and its protagonists at primary schools. These relations are often not equal therefore monitoring children's behaviour is very important not only in school classes but also in the whole property of the primary school. The thesis deals with the integral part of parents participation in the problem of bullying. The thesis further states how this problem can be handled and how important prevention is in this case.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CÍLE A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	10
2 OBRYSY PROBLÉMŮ ŠIKANY	12
2.1 HISTORICKÝ VÝVOJ ŠIKANY	12
2.1.1 ROZŠÍŘENÍ ŠIKANY NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH	12
2.1.2 ŠIKANA DNES A DŘÍVE	13
2.1.3 ŠIKANA V ČESKÉ REPUBLICCE	14
2.2 ŠKOLNÍ ŠIKANOVÁNÍ V ZAHRANIČÍ	19
3 ŠIKANA – JAK JÍ ROZUMÍME?	21
3.1 AGRESIVITA A AGRESE	21
3.2 CO JE TO ŠIKANA	21
3.3 ŠIKANA Z HLEDISKA PRÁVA	25
3.3.1 POJEM ŠIKANA Z HLEDISKA PRÁVA	25
3.3.2 PODMÍNKY TRESTNÍ POSTIŽITELNOSTI PACHATELŮ ŠIKANY	25
3.3.3 ŠIKANA JAKO NAPLNĚNÍ SKUTKOVÉ PODSTATY TRESTNÝCH ČINŮ	26
3.3.4 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PACHATELŮ ŠIKANY	27
3.3.5 ODPOVĚDNOST PACHATELŮ ŠIKANY MLADŠÍCH PATNÁCTI LET	27
3.3.6 ODPOVĚDNOST RODIČŮ A DALŠÍCH SUBJEKTŮ	28
3.3.7 TRESTNÍ SAZBY ZA ŠIKANOVÁNÍ	29
3.4 DRUHY A FORMY ŠIKANY	31
3.5 KYBERŠIKANA	35
3.5.1 CO JE KYBERŠIKANA?	35
3.5.2 PROSTŘEDKY KYBERŠIKANY	37
3.6 OBĚTI ŠIKANY	38
3.6.1 RIZIKOVÉ SKUPINY DĚTÍ	39
3.6.2 TYPOLOGIE OBĚTÍ ŠIKANY	40

3.6.3 PŘÍZNAKY ŠIKANY U DÍTĚTE	41
3.6.4 NÁSLEDKY ŠIKANOVÁNÍ U OBĚTÍ	43
4 PROTAGONISTÉ ŠIKANY	45
4.1 AGRESOŘI.....	45
4.2 MINULOST AGRESORA	47
4.3 TYPOLOGIE AGRESORŮ.....	47
5 ZVLÁDÁNÍ ŠIKANY	50
5.1 PRVNÍ POMOC PŘI ŠIKANOVÁNÍ.....	50
5.2 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE A MATEŘSKÉ ŠKOLE CHRAŠTICE	53
5.2.1 KRITÉRIA DOTAZOVÁNÍ.....	53
5.2.2 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ.....	53
5.2.3 ŘÍZENÝ ROZHOVOR.....	57
5.2.4 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE A MATEŘSKÉ ŠKOLE CHRAŠTICE	60
6 PREVENCE ŠIKANY	62
ZÁVĚR.....	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
SEZNAM TABULEK	68
SEZNAM GRAFŮ	69
SEZNAM PŘÍLOH.....	70

ÚVOD

Téma bakalářské práce „Kriminalita mladistvých a její příčiny – šikana na základních školách a její prevence“ jsem si vybrala z důvodu, že toto téma je závažným společenským problémem. S tímto problémem, tedy se šikanou, se nepotýkají jen základní školy po celé České republice, ale i ostatní základní školy světa. Všem dětem a mladistvým v pedagogických zařízeních zajišťuje Úmluva o právech dítěte bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Tato mezinárodní smlouva není často, vzhledem k šikanování, dodržována, a proto se šikana dnes stále více stává diskutabilním a poměrně dost medializovaným tématem.

V současné době se též posunují hranice šikanování, a to jak v počtu obětí, tedy šikanovaných žáků, tak počtu „malých“ pachatelů tohoto fenomenu. Růst šikany je alarmující, protože se dále více stupňuje agresivita mládeže a s ní roste i brutalita šikanování. Proto je v současné době velmi důležitá spolupráce jak s pedagogy základních škol, tak rodiči žáků a v neposlední řadě také s odborníky, kteří se tímto problémem zabývají.

Pro objasnění tohoto fenomenu se samotný text práce rozčlení do šesti kapitol, přičemž na počátku práce, tedy v první kapitole, se stručně a výstižně charakterizují cíle a metodika bakalářské práce.

Druhá kapitola práce odkryje obrysy problémů šikany, kde se zaměřuje na historický vývoj tohoto problému a na celkové rozšíření šikany na základních školách. V této kapitole se práce také zaměří na to, jak je to se šikanou v zahraničí.

Třetí kapitola se zaměří na šikanu jako takovou, jak jí vůbec rozumíme, co vůbec je a co není šikanování a na šikanování z hlediska trestního práva. V této kapitole práce vymezí nejčastější druhy a formy šikany, které se žáci základních škol dopouštějí, a také práce nahlédne na nejčastější druhy obětí šikanování. Práce se zde bude zajímat o to, jaké škody a následky si oběti šikany a vlastně celá skupina žáků ve třídách nesou.

Čtvrtá kapitola práce popisuje protagonisty šikany, tedy „malé“ pachatele šikany na základních školách. Tato kapitola se zabývá tím, co vede protagonisty k šikanování, jaké jsou u nich příčiny, podmínky a celkové spouštěcí mechanismy šikanování. Zda

mají agresori nějaké předpoklady šikanování v sobě nebo nejsou nenormální, či těžce nemocní.

Velice důležitými body v této práci jsou kapitoly pátá a šestá, kde se práce zabývá zvládáním a prevencí šikany. V páté kapitole, která nese název zvládání šikany, práce rozebere první pomoc při šikanování. Práce se v této kapitole dále zaměří na dotazníkové šetření na Základní a mateřské škole Chraštica a na řízený rozhovor s metodičkou prevence sociálně patologických jevů. Prevence šikany je zde velmi podstatným bodem, protože tato metoda je důležitá k zastavení nebo alespoň zmírnění epidemie šikanování na základních školách. Práce zde také znázorní určité schéma prevence školních šikan a nastíní programy, které se touto problematikou zabývají.

Prostudovala jsem řadu odborné literatury, která se tímto fenomenem zabývá, a nejvíce jsem čerpala z knih pana Michala Koláře.

1 CÍLE A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Hlavním cílem a smyslem bakalářské práce bude podrobné rozebrání problematiky šikany na základních školách a s tím související prevencí šikany na těchto školách. S tímto hlavním cílem budou úzce souviset cíle vedlejší. Mezi tyto cíle se bude řadit objasnění, co to vlastně šikana a šikanování je. Práce se dále bude zabývat rozlišením fyzické a slovní agrese a také tím, jak se projevují násilné a manipulační příkazy. Dalším sekundárním cílem práce bude diferencovat silné a slabé skupiny dětí základních škol, poté poznání zrodu šikany a rozlišení vývojových stupňů šikanování a rozpoznání spouštěcích mechanismů šikanování a také řešení následků u obětí šikanování.

K dosažení těchto cílů budou použity různé metody. Mezi tyto metody se bude řadit především studium odborné literatury, která se vztahuje k tématu bakalářské práce. Dále to bude analýza a komparace této odborné literatury. Bakalářská práce bude také vycházet z dotazníkového šetření, které se bude zabývat výskytem šikany na Základní škole a mateřské škole Chraštica a z výsledků vzniklých tímto dotazníkem. Základní a mateřskou školu Chraštica jsem si vybrala proto, že jsem na tuto školu pět let docházela a doposud jsem s touto školou v kontaktu. Dotazník bude rozdělán dětem jak na prvním stupni, tak i druhé stupni této základní školy. Věkové rozhraní bude činit od osmi do patnácti let, dotazování budou jak chlapci, tak dívky. K dalším metodám použitým v bakalářské práci se budou řadit modelové situace, které se budou vztahovat k určitým osobám, jako jsou oběti šikany, či pachatelé šikany. S touto metodou budou úzce souviset prováděné řízené rozhovory s určitými skupinami dětí na základní škole. Řízený rozhovor také povedu s Ing. Janou Derflovou, která je metodičkou prevence sociálně patologických jevů na této základní škole.

Práce bude vycházet z analýzy primárních, ale také sekundárních zdrojů k problematice šikany především tedy z dostupné literatury. Převážně se bude jednat o odborné knihy, zabývající se problematikou šikany. K nejpoužívanějším českým autorům budou patřit Michal Kolář, Pavel Říčan, Pavlína Janošová, Tomáš Novák, Stanislav Bendl, Kateřina Vágnerová a k zahraničním autorům Vanessa Rogers, Terrence Webster-Doyle a Evelyn M. Fieldová. Práce se bude zabývat také legislativou, a to především Zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.

Dále bude vycházet z odborných článků, odborných brožur zabývajících se problematikou šikanování a internetových serverů zaměřených na tento fenomen.

2 OBRYSY PROBLÉMŮ ŠIKANY

Šikanování je všudypřítomné a může každého doprovázet celý život. Šikanování začíná v rodině, například mezi sourozenci, dále může pokračovat ve školce a v dalších školách, což se nazývá bullying, šikana od kamarádů nebo od stejně starých dětí se nazývá mobbing,¹ šikanování může pokračovat v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání – lobbing, v partnerských vztazích – domestic violence, v nemocnicích, například na oddělení psychiatrie, dále může být mezi nájemníky domu a může končit třeba týráním seniorů v rodině či domově důchodců. Šikanování je velmi nebezpečně rozbujenou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem bývá poškození zdraví jedince, skupin, rodiny a společnosti celkově.²

2.1 Historický vývoj šikany

2.1.1 Rozšíření šikany na základních školách

Kolik je vlastně šikany mezi dětmi? Kolik procent dětí je postižených šikanou? Odpověď na tyto otázky je složitá, především proto, že šikana je případ od případu různě závažná. Není to něco jako nemoc, kterou dítě v sobě prostě má nebo nemá. Existuje plynulý přechod mezi nevinným „škádlením“ a surovým posměchem, dále mezi lehce hrubší legrací a zcela vážnou brutalitou, která mrzačí tělo i duši. Další nesnází je také to, že šikana, a to i hodně závažná, zůstává většinou před dospělými dlouze utajována. Často se na ni vůbec nepřijde. A častokrát i pedagogové, kteří mají tušení, že se v jejich třídách někomu ubližuje, raději o věcech, problémech nemluví. Často tuto problematiku řeší tak, že to tak nechají s tím, že si to děti musí vyřídit mezi sebou, že to prostě patří k životu. Mnohokrát vidí pedagogové v šikaně své osobní selhání, proto raději pomlčí.³

O většině případů šikanování se prostě neví. Problém zůstává skrytý navzdory tomu, že lehčí formy a počáteční stadia šikanování se dotýkají velké části dětí

¹ POLÁK, J., SEIDLOVÁ, V. *Sebeobrana pro náctileté úplně jinak*. Praha. 2005, s. 15.

² KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 17.

³ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, 1995, s. 13.

základních škol.⁴ Pojmenovat věc, tedy šikanu a podrobit ji jakémukoliv výzkumu bylo do roku 1989 velmi těžko možné, protože nebylo možné oficiálně připustit, že se na socialistických školách něco takového děje.⁵

2.1.2 ŠIKANA DNES A DŘÍVE

Šikana je tak stará jako problémy, které trápí školy, a přesto je to jeden z těch případů, které dostávají co nejmenší pozornosti.⁶ Šikana na základních školách je prakticky stejně stará jako základní školy samy. Dříve, ale i dnes by děti asi nebyly dětmi, kdyby silnější jedinci nikdy neubližovaly slabším spolužákům. Bohužel zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské vlastnosti. Společnost především zajímá, zda a jak šikany přibývalo, protože opačný směr vývoje, tedy ubývání, nikoho ani nenapadne přepokládat, v posledních několika desetiletích, kdy existuje přibližně stejný školský systém. Pro přesnou odpověď pro tuto otázku by musely být i dispozici srovnatelné číselné údaje jak z minulosti, tak současnosti, které s velkou pravděpodobností získat nemůžeme. Jsou zde jen dohady a odhady. Když je postarším lidem kladena otázka týkající se šikany, velká většina nic takového nepamatuje. Silní žáci samozřejmě vždy ubližovali slabším žákům, ale ve školách byla rozhodně mnohem přísnější kázeň. Děti si nemohly dovolit ani zlomek toho co si dovolují dnes. Navíc ve školních budovách bývalo patrně i méně prostorů, kde by bylo možno uniknout dohledu pedagogů, tedy se naskytovalo i méně příležitostí k šikanování.⁷

Šikanování je vlastně takový staronový problém. Většinou si pachatelé šikany, můžeme říci, například tyrani, vybírají k šikanování své vrstevníky, ale mohou si vybírat jak mladší žáky, tak i starší. Šikanování bývá kolektivem třídy buď podporováno anebo mlčky trpěno skupinou, ve které se odehrává. Skupinu může šikana na základě takzvané falešné solidarity stmelovat.⁸

⁴ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 13.

⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, 1995, s. 19.

⁶ *Bullyinginschools* [online]. 2012 [cit. 2012-02-10]. Dostupný z WWW: <http://bullyinginschools.com>.

⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, 1995, s. 16-17.

⁸ CAPPONI, V. NOVÁK, T., *Sám proti agresí*. Praha, 1996, s. 45.

Ve starých britských internátních školách bývala šikana častá. Mladší žáci, chlapci, tam bývali podřízeni starším žákům, museli jim posluhovat, jako například u nás na vojně bažanti mazákům. Tito mladší chlapci bývali ponižováni, bití i jinak trýznění. V posledních desetiletích agresivita mládeže celkově stoupá, jak se ví například ze statistik násilných trestných činů. Lze tedy rozumně přepokládat, že šikany a šikanování přibývá stejně jako jiné agrese. Odpovídají tomu také zkušenosti starších pedagogů, kteří si jsou jednoznačným vzestupem šikany i agrese jisti. Někteří z těchto pedagogů upozorňují také na nový jev, který překvapuje. Jedná se o krutost bez prožitku vzteku či nenávisti i bez sadistického uspokojení, takzvané nemotivované násilí. Jedná se například o to, kdy chlapec kopne do břicha spolužačku, kterou skoro ani nezná a nic proti ní nemá, udělá to prostě „jen tak“. Podle jednoho amerického průzkumu udalo 25% dětí strach ze šikany jako jednu ze svých nejvážnějších obav, které souvisejí se školou.⁹

2.1.3 ŠIKANA V ČESKÉ REPUBLICCE

Období od roku 1975 až 1984 – Nikdo nevidí problém

„Není to tak, že by neviděli řešení. Oni nevidí problém.“¹⁰

G. H. Chesterton

Roku 1975 se poprvé setkáváme s internátním lynčováním. V tomto období byly zaznamenány případy, jako například kdy skupina mladistvých chovanců kope do svého bezmocného spolubydlícího nebo dalším příkladem může být situace, kdy byl chlapec svými spolužáky polit hořlavinou a zapálen. Po takovýchto zkušenostech se společnost začíná intenzivně zajímat o to, co je příčinou této, dá se říci erupce násilí. Začíná se uvažovat o tom, že se jedná o šikanování. Po určité době se společnost dostává k názoru, že se jedná o nový typ agrese, který má své zvláštnosti a svůj vnitřní vývoj. Dochází se k závěru, že úspěšné řešení šikany předpokládá rozluštění jejího vlastního kódu. Z tohoto důvodu ji nelze řešit pouze běžným pedagogickým způsobem. V této době v České republice fenomen šikanování oficiálně ani neoficiálně neexistoval. Když

⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, 1995, s. 17.

¹⁰ *Šikana* [online]. 2011 [cit. 2011-10-20]. Dostupný z WWW: <<http://sikana.org>>.

se tedy někdo v této době pokoušel hovořit o šikanování jako o zvláštním fenomenu, nikdo mu nerozuměl. Lidé odmítali existenci něčeho podobného šikaně, případně tvrdili, že je vše vyřešeno.¹¹ Šikana byla nejprve chápána jako akce větší skupiny, která ztratila sebekontrolu a vrhala se na slabší jedince.¹²

Období od roku 1985 až 1994 – Veřejný záblesk

V roce 1985 se poprvé mediálně rozvířilo téma školní šikany. Proběhly řady veřejných procesů s agresory, kteří byli nepodmíněně odsouzeni. Byla to vůbec první snaha otevřít problém šikanování v České republice. Zcela se to ale nevyplatilo. V těchto letech bylo napsáno ohledně šikany mnoho odborných článků, ale k vyřešení této problematiky to nevedlo.¹³

Období od roku 1995 až 1999 – Úsilí průkopníků přináší ovoce

Rok 1995 se stává určitým časovým milníkem, protože v tomto roce docházelo k určitým významným událostem. Mezi tyto události se řadí například realizace několika důležitých dílčích a regionálních výzkumů, které potvrzovaly alarmující výskyt šikanování na základních školách. Dalším významným počinem byl překlad britského sborníku metod proti šikanování pracovníky Institutu pedagogicko-psychologického poradenství ČR. Tento text se jmenoval - Čelíme šikanování, autorkami byly Jean Parryová a Gillian Carringtonová. Toto období dovršil sborník Prevence šikanování ve školách z roku 1998, který uspořádala Iva Slavíková z Institutu pedagogicko-psychologického poradenství České republiky. Velmi důležitou roli v této době sehrála také média, která začala více, či méně psát a vysílat o násilí na základních školách.¹⁴

Období od roku 2000 až 2004 – Obrat situace

V letech 2000 až 2004 se překvapivě úsilí jednotlivců začalo zúročovat. Přispěl k tomu závažný tlak situace, tedy medializované případy šikany a také konstelace

¹¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 266-267.

¹² ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, 1995, s. 17.

¹³ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 267.

¹⁴ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 267-268.

dobrych lidí na „pravých“ místech. V těchto letech vzniká například Občanské sdružení proti šikaně, ale také se zrodily iniciativy v řídicích, kontrolních a vzdělávacích institucích na ministerstvu školství. V tomto období dochází k řadě důležitých událostí. Docent Bohumil Stejskal inicioval skupinu proti šikanování, která byla ustavena při ministerstvu školství. Tato skupina během své existence v období od srpna 2000 do ledna 2001 udělala několik podstatných věcí, mezi něž například patří vypracování akreditačních kritérií pro výběr vzdělávacích programů proti šikanování. Nejpodstatnější věcí bylo vypracování metodického pokynu ministra školství k prevenci a řešení šikanování mezi žáky. Tento pokyn nabyl účinnosti 1. ledna 2001 a stanovuje smysluplná a konkrétní pravidla, jak má škola postupovat v prevenci, při odhalování a řešení šikanování. Byl to velmi úspěšný impuls k vytváření Minimálně preventivních programů, které se zaměřují na šikanu ve školách. Poté byla práce této skupiny ukončena a problematika šikanování se stala součástí ministerské koncepce prevence sociálně patologických jevů. Klíčovou osobností na ministerstvu se v této době stala ústřední inspektorka Marie Kalábová, která rozpoznala nepřipravenost ostatních inspektorů šikanování. V této době vychází také velmi přínosné knihy jako jsou *Bolest šikanování*, jejímž autorem je Michal Kolář. Tato kniha se stává učebnicí na vysokých školách a zároveň si získává zájem veřejnosti. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ji doporučilo jako základní literaturu pro pedagogy. Dále vychází kniha docenta Stanislava Bendla *Prevence a řešení šikanování na školách*, ve které dává autor důraz na přecházení šikaně. Koncem podzimu 2001 byl dokončen velice užitečný film režisérky Kristiny Kudrnovské *Dětská šikana*, který byl určený pro pomoc dětem, jejich rodičům a pedagogům.¹⁵

V roce 2001 proběhl výzkumný projekt Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy *Sociální klima v prostředí základních škol*. Součástí projektu byl první a zatím poslední celonárodní výzkum šikanování na základních školách. Tento výzkum potvrdil zcela alarmující výskyt šikany na tomto typu škol. Na výzkum navázal roku 2002 dvouletý projekt, který se zabýval ověřováním původního českého speciálního programu proti šikanování ve zdravé škole. Výsledky byly velmi povzbudivé, patří k nejlepším na celém světě. V tomto období se začínají objevovat skupiny odborníků, mezi něž patřili psychologové a speciální pedagogové ze Střediska výchovné péče

¹⁵ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 268-269.

Domino v Hradci Králové, z Archy v Chrudimi, ze Střediska výchovné péče Brna a Plzně a Pedagogicko-psychologická poradna Rychnov nad Kněžnou. Od počátku roku 2003 se začínají dělat první modulové kurzy na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a také se zde vytváří nepovinný předmět Prevence školního násilí a šikanování na katedře školní a sociální pedagogiky. Na dalších vysokých školách se v této době objevovali odborníci, kteří prosazovali přípravu studentů na prevenci šikanování. Patřili mezi ně například doktoři Antonín Bůžek, Pavel Vacek, Jana Procházková, Otakar Fleischmann a docent Stanislav Bendl. Problematika šikany se začala objevovat v diplomových pracích. Dne 23. srpna 2000 bylo na Ministerstvu vnitra zaregistrováno Občanské sdružení proti šikaně, které vzniklo z iniciativy odborníků a rodičů dětí, které byly postižené šikanou. Cílem Občanského sdružení bylo nejen pomoci v jednotlivých případech šikany, ale později se toto seskupení rozdělilo a v roce 2003 vzniklo nové Občanské sdružení nazvané Společenství proti šikaně. Dalším významným datem je 30. březen roku 2004, kdy se konala první celostátní konference, která se nazývala Školní šikanování. Pořadatelé této konference byla katedra pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Česká pedagogická společnost v Olomouci a celostátní sdružení Společenství proti šikaně. Z konference vznikl sborník Školní šikanování.¹⁶

Období od roku 2005 do roku 2010 – Pozitivní změny, nová rizika

Toto období je velkým rozmachem boje proti šikanování a aktivity na potírání šikany se rychle rozrůstají. Zde se také objevují velké projekty v rámci evropských fondů. Samotné základní školy si samy píší projekty a zajišťují si vzdělávání. Příkladem může být velmi dobrý projekt Základní školy Vrchlického v Liberci, který nese název Postavme se šikaně, jehož patronkou je paní Dája Spalková. V primární oblasti prevence šikany působí výborně například Projekt Odyssea. V roce 2008 vychází nový Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, takže se zde projevují i snahy o aktualizaci problematiky. Bohužel přes všechna opatření a přes veškerý boj se šikanou

¹⁶ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 270-271.

je celková situace stále nepříznivá. Většina pedagogů nedokáže šikanu účinně řešit a téměř žádná škola nemá účinný celoškolní program proti šikanování.¹⁷

Roku 2005 byl nastartován velice mimořádný tříletý projekt MIŠ – Minimalizace šikany. Tento projekt finančně podporovala Nadace O2 a jeho organizování zajišťoval AISIS¹⁸, což je občanské sdružení, jehož posláním je tvorba a realizace obecně prospěšných programů. Další nespornou pozitivní změnou bylo zahájení éry velkých a bohatě dotovaných projektů proti šikaně v rámci evropských fondů. Jedním z prvních výborných projektů se stal CHIPS¹⁹ – projekt podpory vrstevnických vztahů, mezi další se řadí mezinárodní roční projekt Silní bez násilí a v neposlední řadě to byl projekt MIŠ 2 – Minimalizace šikany 2. Dále v roce 2008 začal dlouhodobý koncepční výzkum šikany v Psychologickém ústavu Akademie věd České republiky. Téma tohoto výzkumu bylo Etické a psychologické faktory šikany a jejího zvládnutí na základních školách. Za tímto výzkumem stojí docentka Pavlína Janošová a v okruhu jejích spolupracovníků tvoří kvalitní tým výzkumných pracovníků z praxe. Jednou z aktivit tohoto výzkumného týmu byla i konference s tématem Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém.²⁰

V roce 2005 vychází druhé vydání knihy Bolest šikanování od pana Michala Koláře a ministerstvo ji doporučilo v metodickém pokynu jako základní literaturu. Roku 2009 vychází řada knih a brožur zabývajících se tímto fenoménem, jako například Minimalizace šikany, Agresivita a kriminalita školní mládeže, Kyberšikana a její prevence, dále překlady jako Jak se bránit šikaně a Šikana dětí s poruchami autistického spektra. V roce 2010 vyšla kniha pro rodiče žáků Jak na šikanu od pana Pavla Říčana a Pavly Janošové. V tomto období byl otevřen nový problém s názvem kyberšikana, který ale už určitou dobu zraje. S tímto novým jevem formou psychické šikany se společnost začíná setkávat s nárůstem mobilních telefonů a počítačů, které se staly běžnějšími a dostupnějšími. Od roku 2001 se kyberšikana začíná projevat a registrují se její prvky, jako například natáčení ponižování a bití spolužáků na mobilní telefon.

¹⁷ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 271-272.

¹⁸ Aisis [online]. 2010 [cit. 2011-10-20]. Dostupný z WWW: <<http://aisis.cz>>.

¹⁹ Sdružení Linka bezpečí [online]. 2010 [cit. 2011-10-20]. Dostupný z WWW: <<http://linkabezpeci.cz>>.

²⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 271-273.

Kyberšikana byla ale v „plném“ proudu od roku 2007, kdy už mělo mobilní telefon 90% domácností a připojení na internet bylo také zcela běžné.²¹

2.2 ŠKOLNÍ ŠIKANOVÁNÍ V ZAHRANIČÍ

Šikanování na základních školách netrápí pouze Českou republiku, ale i ostatní evropské i neevropské státy. V některých evropských zemích, jako například v Norsku, Švédsku, Velké Británii a Slovinsku však existuje vůči naší republice podstatný rozdíl. Problém šikanování tyto země přiznaly a snaží se ho řešit.²²

Například výzkum šikany *The Bullying in schools* z roku 1998 ukazuje, že v roce 1990 ve Velké Británii na základních školách šikanovalo 27% dětí ve věku od 7 do 11 let. Podobně je na tom Slovinsko, kde na základních školách šikanovalo 20% dětí od 2. do 6. ročníku. V Norsku na základních školách šikanovalo 8,5% žáků 2. až 9. ročníku. Podle výzkumů v USA z roku 1996 bylo zjištěno, že je šikanováno 2,7 milionů dětí, a také se ukázalo, že 160 tisíc žáků denně raději nejde do školy ze strachu ze šikanování. Všechny tyto uvedené výsledky byly získány Olweusovou mezinárodně uznávanou metodou. Tato metoda se skládá z anonymního dotazníku, jehož autorem je norský profesor Dan Olweus. Profesor Olweus upozorňoval, že šikana je v podstatě nejrozšířenější z problémů, které ohrožují duševní a mravní vývoj školních dětí.²³ V tomto dotazníku odpovídají děti až poté, co jsou obeznámeny, co to šikanování je, jsou tázány přímými otázkami, jako například jak často byly v poslední době šikanovány. Takovéto dotazníky jsou ovšem sporné. Při hlubším zkoumání se obvykle ukazuje větší rozsah i závažnost situace. Důvěryhodnost těchto dotazníků je také snižuje s věkem dotazovaných, protože čím jsou žáci starší, tím je pravděpodobnější, že šikanování nepřiznají.²⁴

Velmi zajímavá je také mezinárodní srovnávací studie z roku 2001 Morita, která také ukazuje, jak samotný celkový výsledek uváděný v procentech, i když je získán

²¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 273-274.

²² KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2001, Praha, s. 20.

²³ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, Praha, 1995, s. 18.

²⁴ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2001, Praha, s. 20-21.

stejnou metodou, má jen omezenou vypovídací hodnotu. Výsledky získané prostřednictvím Olweusovy metody u dětí od 10 let do 14 let v Anglii, Holandsku, Norsku a Japonsku ukazují, že v Anglii bylo šikanováno 39,4% dětí, Holandsku to byl 27% dětí, Norsku 20,8% dětí a Japonsku 13,9% dětí. S tím, že Japonsko mělo v této studii nejmenší počet šikanovaných žáků, ale v další analýze se ukázalo, že v Japonsku je nejvyšší výskyt žáků, kteří jsou často, podle studií aspoň jednou týdně a dlouhodobě, více jak jedno pololetí šikanováni.²⁵

²⁵ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2010, s. 24-25.

3 ŠIKANA – JAK JÍ ROZUMÍME?

3.1 AGRESIVITA A AGRESE

Definice agresivity a agrese dle Zdeňka Martínka²⁶ říká, že agresivita je jakási útočnost, je to postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. Je to označení schopnosti organismus mobilizovat do síly k zápasu o dosažení nějakého určitého cíle a je to také schopnost vzdorovat těžkostem. Do jisté míry jde o charakteristický rys jedince. Je to také dispozice k agresivnímu chování. Každý člověk je vybaven určitou mírou agresivity, jinak by neměl ve společnosti šanci na přežití. Je ale na každém člověku, jak s touto agresivitou naloží. Naproti agresivitě, je agrese výpad, útok nebo také jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, může to být nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem někomu ublížit. Agrese je projev agresivity jedince.

Dítě se může setkat s mnoha druhy agrese. Mezi takové druhy se nutně nemusí řadit pouze fyzické napadení, jako jsou například nadávky, ponižující návrhy nebo to může být kritika ze strany pedagoga či rodiče, hrozby a podobně. Fyzické agrese se obvykle projevuje bitím nebo jiným podobným násilím. Osoba agresora nemusí vždy odpovídat představám o něm. Děti nemusejí být napadány pouze svými spolužáky, ale i pedagogy, rodiči nebo rodinnými známými. Sexuální agrese zahrnuje všechno od exhibice přes osahávání, sexuální návrhy až po znásilnění.²⁷

Šikana je zvláštní případ agrese. Agrese v politice znamená napadení, například to může být válečné napadení jednoho státu druhým. Stejně tak může přepadnout člověk člověka. Jedná se o tak zvanou vnitrodruhovou agresi, to jest agresi mezi příslušníky stejného druhu.²⁸

3.2 CO JE TO ŠIKANA

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování a pronásledování.²⁹

²⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha, 2009, s. 9-10.

²⁷ BOURCET, S. *Šikana ve škole, na ulici, doma – Jak bránit své dítě*. Praha, 2006, s. 17.

²⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, 1995. S. 21.

²⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, 1995, s. 25.

Definice, které se týkají šikany, existuje mnoho, ale většina je shodná. Například dle Pavla Říčana³⁰ je šikana ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obvykle se hovoří o šikaně v případech tehdy, když se jedná o opakované jednání, ve velmi závažných případech se za šikanu označuje i jednání jednorázové, které má hrozbu opakování. Tuto definice je dále potřeba upřesnit. Šikanou nazýváme ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, ve škole tedy mezi žáky, spolužáky. Je samozřejmě možné nazvat šikanou i ubližování žákům ze strany učitele nebo i ubližování učitelům ze strany žáků. Mezi agresorem a obětí šikany existuje osobní asymetrický vztah moci. To znamená, že oběť ví, kdo jí ubližuje, má z něj strach a je závislá na jeho rozmarech.

Další definice toho, co je to šikana, je dle Evelyn M. Fieldové³¹ to, že šikana znamená psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání. Klíčovým rysem šikany je vlastní vnímání situace, to jak se oběť v tu danou chvíli cítí bezmocná. Kritickou otázkou je rozsah škody, která byla oběti šikany způsobena.

Dále šikana dle Kateřiny Vágnerové³² je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou). Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně ubližuje druhým. Šikana je chování, jehož záměrem je ublížit někomu jinému, ohrozit ho a zastrašovat. Šikana je zneužívání moci.

Dle Zdeňka Martínka³³ za šikanou stojí jeden nebo více žáků, který úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. Dále uvádí, že se pedagogická veřejnost často mýlí a za šikanu považuje to, co vůbec šikanou není, a to, co šikanou je, přehlédne. Rozlišuje dva základní termíny, šikanu a teasing. Za teasing považuje chování, které zdánlivě šikanu pouze připomíná. Jde o nevinné škádlení mezi dětmi. Například na druhém stupni základní školy chlapani provokují děvčata, protože se jim líbí. Dívky pokřikují, smějí se a chodí

³⁰ JANOŠOVÁ, P., ŘÍČAN, P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 21.

³¹ FIELDOVÁ, E. *Jak se bránit šikaně*. Praha, 2009, s. 24.

³² VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany*. Praha, 2011, s. 11.

³³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha, 2009, s. 109.

na ně žalovat pedagogům. Dospělý se však může domnívat, že toto chování je dívkám nepříjemné. Jedná se přitom o zcela normální jev.

Pokud se má hovořit o šikaně, musí toto chování splňovat určité základní podmínky. Mezi tyto podmínky patří například to, že se vždy jedná o převahu síly nad obětí. Nemusíme mít ovšem pocit, že se vždy musí jednat o převahu fyzickou, to znamená, že fyzicky silnější jedinec šikanuje fyzicky slabšího jedince. Může se jednat o převahu ve formě psychické síly, to znamená, že psychicky silnější a odolnější jedinec šikanuje méně odolnější, tedy slabší jedince. Tyto případy nebývají náhodné, vyskytují se na všech typech a stupních škol. I v množstevní podobě může fungovat převaha síly, to znamená, že větší množství dětí trápí menší množství dětí ve třídě. Ve školním prostředí často zapomínáme na převahu mentální síly. Jde o velice specifický jev, kdy intelektově zdatnější jedinec trápí intelektově méně zdatného jedince. Mezi další podmínku můžeme zařadit to, že oběť vnímá útok jako nepříjemný. Ve školách se například mezi dětmi mohou utvářet různé přezdívky, některé děti jsou na ni pyšné, ale pro některé je to urážka. Třída může touto přezdívkou schválně spolužáka provokovat a z pouhého spolužáka s přezdívkou se může stát obětí šikany. K další podmínce se uvádí, že útok může být dlouhodobý, ale i krátkodobý. Je možno říci, že krátkodobé šikany jsou většinou daleko nebezpečnější, a to ze dvou důvodů. Jednak probíhají v samotné třídě a učitel o nich neví a za druhé je za šikanu ani nepovažujeme, protože mezi odbornou veřejností stále panuje názor, že za všech okolností musí jít o dlouhodobý proces.³⁴

Dle Michala Koláře³⁵ se na šikanování můžeme dívat z několika pohledů. Prvním takovým pohledem je pohled na šikanování jako na nemocné čili patologické chování, jinak je to také behaviorální pohled. Z tohoto pohledu vypadá šikanování následně, a to tak, že hlavní vnější rysy můžeme popsat tak, že jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. K dalším pohledům na šikanování se řadí šikanování jako závislost, čili psychodynamický pohled. Tento pohled je většinou vnějšímu pohledu nepřístupný. Jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Útočník a šikanovaný jsou na sobě závislí, potřebují se, jejich chování se vzájemně posiluje, je komplementární. V praxi se

³⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha, 2009, s. 111-112.

³⁵ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 31-38.

vyskytuje nejenom oboustranná závislost, ale i jednostranná závislost. A to jak ze strany týraného, tak násilníka. Terén nesvobodného závislostního vztahu je určen převažující lidskou strategií, která chce skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhých. Tento princip rozděluje žáky na silné a slabé, čili jedny, kteří reagují silově a svůj strach skryjí tím, že ho vyvolávají ve druhých. Od počátků rozdělení žáků na silné a slabé vzniká mezi těmito skupinami žáků oboustranná a překvapivě trvalá vazba. Navzájem se potřebují. Je-li vůdce, který skupinu vede, ze školy vyloučen nebo odejde, potom je často slabým okamžitě podbízivě alternován do jeho role jiný představitel silných.

Dalším a posledním pohledem na šikanu je šikanování jako porucha vztahů ve skupině, čili sociálněpsychologický pohled. Jedná se o pochopení toho, že jde o onemocnění celé skupiny. V podstatě se jedná o to, že šikanování není nikdy záležitostí jen agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů skupiny, která podlehla infekci šikany. Určitá nákaza vztahů při šikaně má svou vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřuje od počátku zárodečné podoby, tak zvaného ostrakismu ke zralému, nejvyššímu, pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů ve skupině. Kdo nerozezná proměnu zdravé skupiny v nemocnou, ten nemůže šikanování léčit.³⁶

Dle Tomáše Nováka³⁷ je šikanování agresivní jednání, které je uskutečňované s cílem získat pocit převahy a určité výhody prostřednictvím fyzického a psychického týrání druhých lidí. Agresor se jím pokouší získat různé výhody, dominanci, uspokojení a zadostiučinění. Nelze však vyloučit ani motiv odplaty za křivdy, které se mu přihodily v minulosti nebo za ty, které do oběti promítá a tak či onak ji za ně činí zodpovědnou. Jde o jednání agresivní, nezákonné a oběť ponižující. Bývá buď podporováno, nebo alespoň mlčky trpěno skupinou, ve které se odehrává. Skupinu může na základě takzvané falešné solidarity stmelovat.

³⁶ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 45.

³⁷ CAPPONI, V. NOVÁK, T., *Sám proti agresi*. Praha, 1996, s. 45.

3.3 ŠIKANA Z HLEDISKA PRÁVA

3.3.1 POJEM ŠIKANA Z HLEDISKA PRÁVA

S pojmem šikana nebo šikanování se v právní praxi setkáváme poměrně často. Tento termín se vyskytuje v rozhodnutích o zahájení trestního řízení. Pracují s ním státní zástupci při sestavování obžalob a vyskytuje se i v odůvodněných rozsudku. S tímto pojmem se dále také setkáváme v soudních protokolech i ve vyšetřovacích spisech policie.³⁸

Platná právní úprava pojem šikana, šikanování nepoužívá. Slovník cizích slov definuje pojem šikanování jako hovorový výraz pro pronásledování, záměrné a zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestní týrání. Stejně tak Akademický slovník cizích slov definuje pojem šikanování jako hovorový výraz pro pronásledování, záměrné a zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání a týrání.³⁹

V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je mířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Z hlediska výkladu pojmu šikany a šikanování není důležité, zda k němu dochází verbálními útoky nebo fyzickým násilím či hrozbou násilí. Rozhodující však je, že se tak děje úmyslně. Samotné jednání může spočívat buď v bezprostředním jednání pachatele, nebo v tom, že se pachatel nějakého jednání zdrží.⁴⁰

3.3.2 PODMÍNKY TRESTNÍ POSTIŽITELNOSTI PACHATELŮ ŠIKANY

Z trestního hlediska je možné šikanu a šikanování postihovat, jsou-li splněny určité podmínky trestní odpovědnosti. To znamená, že aby mohla být šikana a šikanování považována zda za trestný čin, je třeba úmyslného zavinění pachatele šikany, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že k tomu postačí pouze zavinění z nedbalosti.⁴¹

³⁸ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 286.

³⁹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 213.

⁴⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 268.

⁴¹ ČESKO. *Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákon*. Ostrava, 2011, s. 15.

U trestných činů, jejichž podstatou byla šikana, lze předpokládat, že právě s ohledem na rozšiřující se případy podobných jednání bude skutek za trestný čin považován. Trestní právo rozlišuje mezi úmyslem přímým a nepřímým. Jednáním s přímým úmyslem se pachatel dopouští tehdy, jestliže pachatel svým jednáním porušil nebo ohrozil zájem chráněný ustanoveními trestního zákona, tedy v případě, jestliže pachatel věděl, že se svým jednáním trestného činu dopouští a tento trestný čin spáchat chtěl. U nepřímého úmyslu je vše složitější. Pachatel v takovém případě ví, že může svým jednáním způsobit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, a pro případ, že se tak stane, byl s tím srozuměn. Tato zákonná formulace je poměrně složitá, v praxi je vykládána tak, že pachatel věděl, že může svým jednáním spáchat trestný čin, ale bylo mu to jedno.⁴²

3.3.3 ŠIKANA JAKO NAPLNĚNÍ SKUTKOVÉ PODSTATY TRESTNÝCH ČINŮ

Šikana bývá nejvíce postihována podle ustanovení trestní zákoníku, protože v souvislosti s ní dochází nejčastěji k páchání trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti. Výrazným případem je trestný čin omezování osobní svobody, kterého se dopouští každý, kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody. Pod tuto právní větu se mohou zařadit různé druhy šikany, jako například zavírání oběti, přivazování nebo nucení oběti setrvávat na určitém místě. Pokud je oběť nucena násilím nebo pod pohrůzkou násilí vykonávat nějaké úkony, jedná se ve většině případů o vydírání. Vydírání se dopouští ten, kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné újmy nutí, aby něco konal, opomenul nebo strpěl. Nezáleží na tom, jestli se jedná o skutečné fyzické násilí nebo pouze vyhrožování. S vydíráním úzce souvisí i trestný čin nebezpečné vyhrožování. Tohoto deliktu se dopouští ten, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu.⁴³

Násilné odebírání věci může být kvalifikováno jako trestný čin loupeže. Trestného činu loupeže se dopouští ten, kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky

⁴² KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 214-215.

⁴³ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 288.

bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci. Nezáleží na tom, jakou hodnotu má tato cizí věc. Trestní zákon proto stanoví na trestný čin loupeže velmi přísnou trestní sazbu, a to trest odnětí svobody v trvání dvou až deseti let. Sexuální formy šikanování mohou být chápány jako trestný čin znásilnění, pohlavního zneužití nebo trestný čin kuplířství. Šikana a šikanování se může projevit i na zdravotním stavu poškozeného. Šikana může mít za následek způsobení újmy na zdraví. V takovémto případě se může jednat o trestný čin ublížení na zdraví. Pokud se jedná o šikanování, ve smyslu poškozování věcí oběti, poté takové jednání může naplnit skutkovou podstatu trestného činu poškozování cizí věci.⁴⁴

3.3.4 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PACHATELŮ ŠIKANY

Pachatel šikany může být postižitelný, jestliže dosáhl určitého věku. Za mladistvé se považují osoby starší patnácti let. Dospělost z hlediska trestní odpovědnosti nastává dosažením osmnáctého roku věku. Trestní odpovědnosti zbavuje pouze duševní porucha, která v době spáchání trestného činu způsobila, že pachatel nemohl rozpoznat jeho protiprávnost svého jednání nebo nemohl ovládat své jednání. Trestní odpovědnost naproti tomu nezabavuje předchozí použití alkoholických či jiných toxických látek, pokud se pachatel sám do tohoto stavu přivedl. K trestní odpovědnosti osob mladších patnácti let nedochází. To ovšem neznamená, že za určitých podmínek nemohou být postiženy jinak nebo že nemohou být postiženi jejich rodiče.⁴⁵

3.3.5 ODPOVĚDNOST PACHATELŮ ŠIKANY MLADŠÍCH PATNÁCTI LET

V současné době se vedou diskuze, jestli trestní odpovědnost má být nadále zachována v dosažení patnácti let věku, nebo zda by bylo vhodné počátek trestní odpovědnosti snížit například na dosažení čtrnácti let nebo i méně let. Pro posuzování trestní odpovědnosti je důležité posoudit, jaká je rozumová a mravní vyspělost dětí v určitém konkrétním věku. Je samozřejmé, že rozumová i mravní vyspělost dětí v nižším věku zahrnuje informace o tom, že určitá jednání nejsou v žádném případě přístupná, a že tedy pachatel za jejich spáchání zaslouží potrestání. Jedná se především

⁴⁴ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 215-216.

⁴⁵ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 289.

o závažné delikty. Nejsou to jen trestné činy proti životu a zdraví, ale i některá závažná jednání, která jsou spojená s útokem na fyzickou a psychickou integritu druhého či jiný důležitý zájem chráněný zákonem. V případě, že se jedná o děti mladší patnácti let, je nutné proti takovým dětem zakročit.⁴⁶ Nejedná se o sankce, ale o opatření jako:

- výchovnou povinnost
- výchovné omezení
- napomenutí s výstrahou
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- dohled probačního úředníka
- ochranou výchovu

Ochranou výchovu může soud pro mládež uložit dítěti, které spáchalo čin, za který trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání takového činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a bylo mladší patnácti let. Ochraná výchova může být uložena také dítěti, které v době spáchání činu bylo mladší patnácti let, pokud to odůvodňuje povaha činu, který spáchalo a pokud je to nutné k zajištění jeho řádné výchovy.⁴⁷

3.3.6 ODPOVĚDNOST RODIČŮ A DALŠÍCH SUBJEKTŮ

Rodiče pachatele šikany a šikanování nemusejí být beztrestní. Trestní zákon stanoví odpovědnost rodičů, kteří zanedbávají výchovu dětí. Podle trestného činu ohrožování výchovy mládeže byla již odsouzena řada rodičů, kterým nevadilo, že chování jejich dětí je nepřijatelné. Jednalo se například o to, že jejich děti tráví večery mimo domov a dopouštějí se při tom protispolečenských a asociálních jednání. Trestného činu ohrožování výchovy mládeže se dopouští i ten, kdo byť z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že ho svádí k zahálčivému nebo nemravnému životu, umožňuje mu vést zahálčivý nebo nemravný život, umožní mu opatřovat prostředky trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem, nebo

⁴⁶ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 216.

⁴⁷ ČESKO. *Zákon č. 218/2003 Sb. zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Ostrava, 2011, s. 338.

závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Kdo umožní, byť z nedbalosti, dítěti hru na výherním hracím přístroji, který je vybaven technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a které poskytuje možnosti peněžité výhry, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti.⁴⁸ Dochází-li k šikanování dětí v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost za vzniklou újmu školské zařízení. Jestliže má škola právní subjektivitu, nese odpovědnost škola, v opačném případě zřizovatel škol, kterým je nejčastěji školský úřad. Na školském zařízení může rodič nebo zákonný zástupce šikanovaného dítěte požadovat náhradu škody, a to jak škody na věcech, tak i na zdraví.⁴⁹

3.3.7 TRESTNÍ SAZBY ZA ŠIKANOVÁNÍ

V případě šikany může být možný i jednočinný souběh, to znamená, že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů. Jednotlivá ustanovení zákona obsahují i trestní sazby, to je druh a výše trestu, kterou lze uložit za daný delikt. V případě mladistvých, tedy osob starších patnácti let, ale mladších osmnácti let, lze uložit pouze některé druhy trestu. Mezi tyto tresty se řadí trest odnětí svobody, trest obecně prospěšných prací, propadnutí věci, vyhoštění, a je-li výdělečně činný, tak i peněžitý trest. Trest zákazu činnosti může soud mladistvému uložit jen tehdy, když to není překážkou přípravě na jeho povolání, přičemž horní hranice sazby tohoto trestu nesmí převyšovat pět let. Také trestní sazby trestu odnětí svobody se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestu nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. V případě, že mladistvý spáchal trestný čin, za který zákon umožňuje uložit výjimečný trest mimořádně vysoký, může mu soud uložit odnětí svobody na pět až deset let, jestliže má za to, že by trest v rozmezí do pěti let dosaženému účelu trestu nepostačoval.⁵⁰

⁴⁸ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákon. Ostrava, 2011, s. 55-56.

⁴⁹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 290.

⁵⁰ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 217-218.

Vybrané paragrafy dle Zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku⁵¹

§ 146 Ublížení na zdraví

Ten, kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

§ 171 Omezování osobní svobody

Ten, kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

§ 173 Loupež

Ten, kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůzku bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.

§ 175 Vydírání

Ten, kdo jiného násilím, či pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo peněžitým trestem. Příprava vydírání je trestná.

§ 228 Poškození cizí věci

Ten, kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

§ 403 Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka

Ten, kdo založí, podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

⁵¹ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákon. Ostrava, 2011, s. 42-100.

3.4 DRUHY A FORMY ŠIKANY

Druhy a formy šikany se opět liší podle autorů. Například dle Evelyn M. Fieldové⁵², existují čtyři hlavní formy šikany. Mezi tyto formy se řadí:

- Škádlení
- Vylučování
- Fyzické napadání
- Obtěžování

Škádlení

K prvnímu patří škádlení, je to jakési verbální násilí. Škádlení je nejnebezpečnější a často i nejdéle probíhající forma šikany. Zcela běžné škádlení se týká vzhledu, sexuality a sociálního přijetí. Slovo škádlení, může být na určitých školách považováno za zcela normální a neutrální, ale na jiných školách ho mohou brát jako hanlivé. Škádlení často „bolí“, protože útočník používá zlomyslné, jedovaté vystupování, tón jeho hlasu a výraz tváře, často se to pravidelně opakuje. Mezi hlavní typy škádlení patří například nadávky, posměšky, pokřikování nebo urážení a rýpání, dále to mohou být slovní požadavky a hrozby, vydávání urážlivých zvuků, když jde o oběť okolo, obtěžování po telefonu, hanlivé vzkazy i v podobě zpráv na internetu, e-mailu, SMS a dalších elektronických metod, jako například prostřednictvím sociálních sítí, které jsou v dnešní době tolik oblíbené a snadno zneužitelné.

Vylučování

Mezi další formu šikany a šikanování patří tak zvané vyloučení neboli vztahová šikana, jinak také ostrakismus, která je založena na společenské manipulaci a může být vyjádřena otevřeně, jako například, když spolužáci řeknou jednomu žákovi, že nechtějí, aby s nimi seděl. Může být vyjádřena ale také i tím, že útočník i ostatní používají nepřímé, nenápadné a skryté způsoby odmítavého chování a využívají nepřátelskou řeč těla. Takový útočník může manipulovat s celou skupinou dětí a sám nemusí vůbec přímo zasahovat, protože mu stačí, když použije k útoku na oběť společenskou

⁵² FIELDOVÁ, E. *Jak se bránit šikaně*. Praha, 2009, s. 26.

strukturu. Cílem vyloučení je vytvořit skupinovou identitu, která se stane mocným nástrojem kontroly ve skupině. Každý člen takové skupiny dobře ví, že pokud by se pokusil ochránit oběť, mohl by přijít na řadu jako další. Pokud je útočník dostatečně vychytralý, nebude mu vadit, pokud je ve třídě přítomen učitel a k vyděšení oběti mu postačí například povytažené obočí. Bohužel mnoha učitelům nepřimá agrese stále uniká a někdy i popírají, že vůbec existuje. Ke vztahové šikaně patří metody, jako například to, že útočník předstírá přátelské chování k oběti a čas od času se obrací proti ní, dále když se oběť blíží, skupina si jí okázale nevšímá a točí se k ní zády, útočník oběti něco řekne a odejde dřív, než stihne oběť zareagovat, ukazování, civění, pošklebování, výsměch, pitvoření či šeptání s ostatními s pohledem upřeným na oběť a také to mohou být výhrůžné postoje či hrozivá gesta. K ostrakismu může dále patřit vyloučení dítěte ze skupiny vrstevníků, z rozhovoru, plánovaných činností nebo her, dále to může být odmítnutí sedět vedle oběti a předstírání, že dotyčný místo drží pro někoho jiného. Zlomyslné pomluvy a zvěsti, které mají za cíl, aby oběť začali očeňovat i ostatní, jsou také jednou z forem takovéto šikany. V neposlední řadě k této formě šikany patří vydírání a hrozby, například když chce žák od žáka koupit nějakou cukrovinku a řekne mu, že když ji nekoupí, nebude se s ním kamarádit.⁵³

Fyzické napadání

Další formou šikany je fyzické napadání. Fyzická šikana spočívá v pravidelném napadání někoho, kdo je ve skupině slabší. Může se jednat o přímou agresi, jako je bití, kopání nebo dokonce plivání. Nebo to mohou být nepřímé útoky, které jsou vykonávány pomocí gest, narážek, pronásledování či ničení a schovávání majetku oběti. K takovéto šikaně patří chytání oběti za oblečení a trhání oblečení nebo vyvolávání rvaček s obětí, v nichž se oběť nemůže příliš bránit, protože je slabší. K takovému typu šikany patří strkání, vrážení, kopání, štípání, bouchání, zatlačování, fackování, tahání za vlasy, fyzické znehybňování, nastavování nohy a použití zbraní. Dále to mohou být krádeže učebnic, jídla a dalších věcí z tašky či lavice oběti. Házení majetkem oběti po třídě je také časté, jako i přehrabování nebo poškozování oblečení či dalších věcí, které má oběť při sobě, ve třídě, ve školní šatně i jinde. Odebírání židle, když se oběť chystá sednout, zavírání oběti v místnosti či skříni, strkání hlavy do toaletní mísy, stříkání vody

⁵³ FIELDOVÁ E. *Jak se bránit šikaně*. Praha, 2009, s. 27-29.

z kohoutku ve třídě, házení papírků či gumiček. Může to být ale také záměrná sabotáž domácích úkolů či prací, které oběť dělala na počítači.

Obtěžování

Poslední formou šikany je obtěžování. Obtěžování zahrnuje obvykle opakované, až dotěrné otázky, prohlášení nebo útoky týkající se sexu, pohlaví, rasy, náboženství či národnosti. K takovéto formě šikany patří napadání dítěte sexuálními gesty, vměšováním, vynucenou fyzickou blízkostí a dotýkáním, chytáním či štípáním, jako například sahání dívce na ňadra, doteky na hýždích nebo dalších intimních partiích, zvedání sukní, pomočení někoho, stahování kalhot oběti v přítomnosti ostatních, nahlížení pod dveře toalety, přímé či nepřímé poznámky o sexuální orientaci dítěte, jako například prohlášení jsi „teplouš“, či jsi „lesba“. K dalším se může řadit používání zastrašujícího jazyka, jako například „vypadni“, „běž se vychrápat se svojí mámou“, „tvoje máma je děvka“ a podobně. Dále to mohou být nevíтанé sexuální nabídky a návrhy a v neposlední řadě pronásledování ve škole i mimo ní.⁵⁴

Michal Kolář⁵⁵ rozlišuje formy šikany na dva druhy, a to na:

- Základní formy šikany
- Neobvyklé formy šikany

Základní formy šikany

Za základní formy šikany se dají považovat celkové obrazy šikany a ty bezprostředně souvisejí s léčbou šikany. Mezi základní formy šikany patří šikana podle typu agrese, prostředku týrání. Do této kategorie patří šikana fyzická, psychická a smíšená, dále to je kyberšikana, která je brána jako specifická forma psychické šikany. Dále mezi základní formy šikany patří šikana podle věku a typu školy, šikana z genderového pohledu, ta se týká chlapecké a dívčí šikany, homofobní šikany, šikany chlapců vůči děvčatům a naopak, dále je to šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení, na jedné straně je škola s demokratickým vedením a na druhé je škola,

⁵⁴ FIELDOVÁ, M. *Jak se bránit šikaně*. Praha, 2009, s. 29.

⁵⁵ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 77-78.

případně výchovný ústav, který je veden hierarchicko-autoritativním systémem. Poslední základní formou šikany je šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů. Do této formy patří šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených či mentálně retardovaných žáků.

Neobvyklé formy šikany

Do neobvyklé formy šikany se dá zařadit šikana, která může společnost něčím šokovat a překvapit. Neobvyklé formy šikany se dají rozčlenit do dvou skupin:

- Šikany krajně ohrožující potřebu bezpečí pedagoga a život oběti
- Šikany se změnou v základním schématu

První skupina zahrnuje šikany, které ohrožují pedagoga jako takové a ohrožují jeho integritu. Většinou se jedná o fyzicky extrémně brutální šikany, kterých se pedagogové stanou pouze náhodnými svědky. Například jde o „výbuch“ šikany, kdy žáci celé třídy, v nejhorším případě celé školy, „lynčují“ spolužáka. Může se ale také jednat o formu sexuálního násilí a ponížení, která by oběť uvedla do rozpaků a nemohoucnosti. Může se jednat například o to, když třídní učitelka vejde do třídy a uprostřed ní nalezne nahého žáka. Do druhé skupiny patří šikany zvláštnosti u přímých a nepřímých účastníků šikany. Mezi tyto účastníky mohou patřit žáci, útočníci, oběti šikany, svědkové, rodiče jak agresorů, tak obětí, pedagogové, policisté nebo sociální pracovníci. Mohou to být jakýkoliv lidé, kteří mají nějaký vztah k někomu z protagonistů šikany. Příkladem může být rodič útočníka šikany, který je ředitelem základní školy, ve které jeho syn šikanuje spolužáky. Toto velice zkomplikuje situaci a šikana se obvykle ani nevyšetří, a když ano, tak špatně, natož aby se spravedlivě řešila. Z těchto důvodů je velmi nutné, aby šikanu na škole řešil nezávislý specialista na šikanu a ne proškolený pracovník školy.⁵⁶

⁵⁶ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 93-94.

3.5 KYBERŠIKANA

3.5.1 CO JE KYBERŠIKANA?

Když se dítě nebo dospívající dítě trápí tím, že mu někdo hrozí, pronásleduje, ponižuje, ztrapňuje nebo se na něj jinak zaměřuje s využitím internetu, interaktivních a digitálních technologií nebo mobilních telefonů, jedná se o kyberšikana.⁵⁷ Šikana probíhá převážně na fyzické úrovni nebo také slovní, v každém případě je ale nepřijatelná a každý by si měl uvědomit, že kyberšikana může být stejně děsivá a může po sobě zanechat rány nikoliv fyzické, ale emocionální. Kyberšikana se od šikany, kdy jsou oběť a agresor v přímém kontaktu, často tváří v tvář, liší tím, že si agresori mohou zachovat od svých obětí určitý odstup. Tento odstup jim umožňuje určitou dávku anonymity a představu bezpečí, která je ujišťuje, že na ně nikdo nepřijde. Zároveň je pro agresory snazší „zapomenout“ na své chování a minimalizovat pocity viny, protože nevidí způsobené újmy obětí. Velikost internetového světa dává kyberšikaně nečekané rozměry. Největším problémem, „zlem“ se stal v poslední době Facebook. Jen jediný obrázek, vzkaz, který někdo uloží na Facebook, se může zanedlouho rozšířit doslova mezi miliony uživatelů a takto elektronicky předávaný obsah lze jen těžko kontrolovat. Kyberšikana může probíhat kdykoliv během celého dne, a proniknout tak do míst, která byla dříve vnímaná jako bezpečná.⁵⁸

S kyberšikanou se dítě může setkat kdykoliv a kdekoliv. Takováto šikana trvá většinou delší dobu, než se odhalí nějaký problém či potenciální nebezpečí. Kyberšikana se může šířit rychle a dosáhnout rozměrů, jaké nejsou u ostatních forem tohoto fenomenu myslitelné. Kyberšikana nabízí agresorům jiné prostředky ubližování, ale i specifika virtuální reality modifikující charakter celého procesu, včetně rolí agresora a oběti, jako jsou:⁵⁹

Anonymita - Dle výzkumů je prokázáno, že přibližně 40% obětí kyberšikany se nikdy nedozví, kdo je vlastně šikanoval. Agresor, který je alespoň trochu technicky zdatný, se nemusí bát, že by byl vypátrán. To mu dává volný prostor, aby své aktivity stupňoval a činil všechno, co by si mnohokrát tváří v tvář s obětí nedovolil. Jednám ze znaků

⁵⁷ *Stopcyberbullying* [online]. 2012 [cit. 2012-02-10]. Dostupný z WWW: <<http://stopcyberbullying.org>>.

⁵⁸ ROGERS, V. *Kyberšikana*. Praha, 2011, s. 32.

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany*. Praha, 2011, s. 93-95.

virtuálního prostoru je, že útočník nevidí bezprostřední reakci oběti, což mu znesnadňuje empatii a možnost plně si uvědomit důsledky svého konání.

Proměna agresora - Takovým agresorem nemusí být pouze fyzicky a sociálně zdatný jedinec, jako tomu u šikany bývá, může to být prakticky kdokoliv.

Proměna oběti - Obětí kyberšikany se může stát kdokoliv. Stále sice převažují útoky agresorů na jedince, kteří mají sníženou schopnost se bránit, tato schopnost však nezávisí na fyzické a často ani sociální zdatnosti. A to především v případech, kdy si agresor vybírá oběť náhodně a pouze v kyberprostoru. Vyšší riziko šikanování hrozí těm dětem, které jsou na mobilních telefonech a počítačích závislé.

Před kyberšikanou není úniku - „Běžná“ šikana a šikanování je založena na určitém fyzickém setkání, kontaktu agresora s obětí, které lze částečně předvídat, a někdy je možné i se mu vyhnout. Při kyberšikanování může ovšem agresor oběť pronásledovat kdykoliv a kdekoliv. Pokud si tedy oběť myslí, že je doma před kyberšikanou v bezpečí, tak není.

Absence fyzického násilí - V procesu kyberšikany se neobjevují přímé znaky šikanování, kterých by si mohl dospělý člověk všimnout, jako například zranění, potřhané oblečení, ztráta věcí nebo peněz. Tato skutečnost velmi znesnadňuje odhalení kyberšikany školou nebo rodiči.

Opakované zraňování - Pokud jde ale o kyberšikanu, tak se může stát, že oběť každý den obdrží urážlivý e-mail, textovou zprávu nebo jí někdo pošle odkaz na webové stránky, kde jsou zveřejněny schválně urážky, které se znovu a znovu připomínají, takové útoky jsou neukončené a působí na oběť trvale. Oběť poté žije s pocitem trvalého tlaku a nekončícího nebo stále se vracejícího ataku. Více to platí u webových stránek, které oběť šikany nemůže zrušit nebo jejich obsah vymazat. Napsaná slova mají kolikrát daleko tvrdší dopad než slova mluvená.⁶⁰

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany*. Praha, 2011, s. 95.

3.5.2 PROSTŘEDKY KYBERŠIKANY

- textové zprávy
- fotografie nebo videoklipy pořízené kamerou mobilních telefonů
- mobilní telefonáty
- e-maily
- chatovací místnosti
- instant messaging (ICQ, Skype)
- sociální sítě (Facebook, Twitter)
- internetové stránky⁶¹

Textové zprávy

Obvykle jde o takové textové zprávy, které mají výhrůžný nebo útočný obsah. Kyberšikana probíhající prostřednictvím textových zpráv může mít také podobu opakovaného, přetrvávajícího „zahlcování“ oběti velkým množstvím textových zpráv.

Fotografie nebo videoklipy pořízené kamerou mobilních telefonů

Fotografie pořízené prostřednictvím mobilních telefonů je v dnešní době velmi snadné rozšiřovat – přes internet nebo Bluetooth. Pachatel zachytí svou oběť v určitém momentě a tím ji chce vědomě zahanbit nebo zastrašit. Běžnou a pravděpodobně nejčastější formou kyberšikany je „happy slapping“ – „veselé fackování“, což je nahrávání a následné sdílení videozáznamů fyzických útoků.

Sociální sítě

Sociální sítě umožňují snadné a jednoduché spojení s ostatními s možností sdílení fotografií a prakticky všeho, na co si vzpomeneme. Pokud se na sociálních sítích neuplatňují bezpečnostní pravidla, mohou být zneužity k rozšiřování pomluv a „drbů“. Na sociálních sítích není nijak těžké vytvořit si falešný účet a kontaktovat oběť pod cizí

⁶¹ ROGERS, V. *Kyberšikana*. Praha, 2011, s. 33-34.

vymyšlenou identitou. To umožňuje agresorům zachovat si anonymitu a zároveň sledovat svou oběť.

3.6 OBĚTI ŠIKANY

„Žádná jiná bytost není tak agresivní vůči jedincům svého druhu jako člověk.“⁶²

Alexandr Mitscherlich

Přesná definice oběti šikany jako takové asi neexistuje. Stejně tak, jako sklon určitých dětí šikanovat druhé je relativně stabilní v čase, také rizikovost určitých dětí, tedy určité nebezpečí, že právě tyto děti se stanou obětí šikany, je dlouhodobou záležitostí. Žák, který je šikanovaný v jedné třídě, se často stane terčem agresorů, pachatelů šikany i v jiné třídě a na jiné škole, letním táboře, lyžařském výcviku a kdekoliv jinde. Může se také stát, že si původci šikany dělají automatické nároky na věci oběti šikany. Oběť jim například musí pravidelně odevzdávat svačinu, peníze nebo různé zajímavé dárky.⁶³ Lidé, kteří „bojují“ proti školní šikaně, mívají často sklon příčiny na straně oběti podceňovat, nebo docela zamlčovat, aby nevznikal dojem, že si snad postižení za šikanování mohou sami. Chtějí snad tito lidé agresory omlouvat? Ti se často obhajují tím, že je oběť „často provokuje“, že je „divná“, že má „odpornou povahu“, že oběť druhé žáky nějak „otravuje“ a třeba jim i překáží – třeba svým invalidním vozíkem. Zde se směšuje otázka po příčinách a otázka viny. Šikana je samozřejmě vždy neomluvitelná a vina je vždy na straně agresorů.⁶⁴

Důvodem k šikaně a šikanování je hlavně osobnost oběti. Šikanované děti bývají většinou nějakým způsobem odlišné od ostatních.⁶⁵ Platí takové rčení, že psi „vyčenichají“ lidi, co se jich bojí a pokoušou nejspíš ty, co své obavy dávají najevo. Takové tvrzení by se dalo použít i v případě agrese mezi lidmi. Většina agresorů jedná stejně a to tak, že si vyhlédnou „snadnou“ oběť. Agresor si spíše vybere nasmělou a bázlivou oběť než sebevědomou osobu. Většina agresorů si vybere konkrétní oběť, u které si je skoro jistý, že nebude klást odpor nebo se nebude bránit. Jakákoliv viditelná známka slabosti, například fyzické nebo mentální postižení, bude mít jistě stejné

⁶² ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*, Praha, 2000, s. 72.

⁶³ TATÍČKOVÁ, I. *Rozum do lavice aneb Jak správně na školu*. Praha, 2006, s. 48.

⁶⁴ JANOŠOVÁ, P., ŘÍČAN, P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 58-59.

⁶⁵ BENÍŠKOVÁ, T. *První třídou bez pláče*. Praha, 2007, s. 154.

důsledky jako velká nesmělost, z osoby, která je jeho nositelem, se stane přitažlivá kořist, protože je to kořist snadná. V některých případech se může jednat pouze o ošklivý rys ve vzhledu dítěte, jako je nehezky obličej, hnísavé akné, dost silné brýle a jiné možnosti. K tomu, aby se dítě stalo potencionální obětí šikany, stačí, aby bylo dobré ve škole, mělo dobré známky, milovalo klasickou hudbu ve třídě plně posluchačů moderní hudby nebo nenosilo módní oblečení. Zranitelnost dítěte nemusí ovšem pokaždé spočívat v nesmělosti, ale obětí se může stát žák, který dostal od své milé, či milého „kopačky“ nebo také dítě, kterému umřel nebo vážně onemocněl jeho rodič, takové dítě bude zranitelnější než obvykle, a tudíž i méně schopné reagovat na agresi a čelit ji.⁶⁶

3.6.1 RIZIKOVÉ SKUPINY DĚTÍ

Dle Pavla Říčana a Pavlíny Janošové⁶⁷, existují určité rizikové skupiny dětí, které se mohou stát obětí šikany. Do těchto rizikových skupin patří děti s tělesnou slabostí. Tato tělesná slabost představuje určité riziko, zejména pak pokud jde o chlapce jako o obětí šikany. Mezi další patří nápadné vnější znaky, do kterých mohou patřit i obyčejné brýle či zrzavé vlasy nebo obezita. Rasová odlišnost, kdy jde především o barvu pleti, o rasovou šikanu se jedná tehdy, když je žák nebo malá skupina žáků opakovaně bezbrannou obětí většiny, nikoliv při rasově motivovaných jednorázových útocích nebo konfliktech. Neurotické děti se také stávají obětmi šikany častěji, protože jsou plaché, tiché, do sebe stažené, v kolektivu izolované, často ustrašené, sebemenší kritika je zraní, ze sebemenšího konfliktu se celé roztřesou, takové dítě přitahuje v dětském kolektivu agresi jako hromosvod. Děti hyperaktivní nebo s opožděným rozumovým vývojem, děti oslabené nemocí, děti provokující, děti sobecké, děti s pocitem méněcennosti, s pesimismem a beznadějí, děti ze sociálně slabé rodiny, děti, které nejsou solidární s ostatními, děti „šplhouni se také stávají častěji obětmi šikany. Dále to mohou být děti, u nichž se kombinuje psychický a sociální handicap – kdy je otec nebo matka alkoholik a v neposlední řadě nové dítě v sehraném kolektivu nebo takové dítě, které bylo na delší dobu z kolektivu odloučeno.

⁶⁶ BOURCET, S. *Šikana ve škole, na ulici, doma – Jak bránit své dítě*. Praha, 2006, s. 22-23

⁶⁷ JANOŠOVÁ, P., ŘÍČAN, P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 59-62.

3.6.2 TYPOLOGIE OBĚTÍ ŠIKANY

Oběti šikany si odnáší často nepochopené újmy, a to nejen na těle, ale i na duši. Oběti se dají dle Zdeňka Martínka⁶⁸ zařadit do určitých typů:

Oběť na první pohled

Obětí na první pohled se stávají ty děti, které samy o sobě vysílají do okolí signál slabosti. Jejich fyziognomie je nápadná – jsou slabé, vytáhlé, mají zvláštní barvu vlasů, na jejich obličejích se zrcadlí slabost, bojácnost. Takové děti se neumí ve třídě prosadit, obvykle sedí zamlklé, osamocené, a pokud se stanou terčem počátečních legráček, neumí se bránit – často utečou, rozpláčou se, někdy se rozzuří a vztekají se, což vede ještě více k povzbuzení třídy k legráčkám. I rodiny těchto obětí šikany jsou svým způsobem výjimečné. Často se jedná o děti, které jsou nadměrně ochraňovány, jejich matky o ně mají přehnaný strach, dávají jim najevo, jak je okolní svět nebezpečný. Naprosto záměrně je u nich od raného věku ubíjena vlastní aktivita. Takové děti často slýchávají od rodičů slova jako, „To nedělej.“, „Nechod.“, „Mlč.“ a podobně. Tlumením přirozené aktivity se z nich stávají pasivní pozorovatelé, kteří nic nesmí a nakonec se ani sami vlastně o nic nesnaží. Jsou poté do určité míry světem „vláčení“ bez vlastní vůle.

Oběť – mamčin/babiččin „mazánek“

V tomto případě se jedná o oběti, jejichž rodiče – především jejich matky a babičky, si nedokážou připustit, že jejich dítě dorůstá do určité fáze svého vývoje a stává se samostatným. Rodiče v takových dětech vidí především malé nesamostatné dítě, za které musí všechno vyřizovat, všude je musí hlídat, musí mít nad nimi kontrolu a dohled. Typickým příkladem jsou matky, které ještě po pololetí první třídy základní školy doprovázejí své dítě před začátkem vyučování až do lavice, pomohou dítěti s přípravou věcí na lavici, dávají najevo, jak je těžké se s dítětem rozloučit na celé dopoledne. Chování těchto projektivních matek je pro ostatní spolužáky dítěte silně provokující – oni jsou naopak utvrzováni od svých matek o tom, že už jsou velcí, že

⁶⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha, 2009, s. 139-141.

budou ve třídě s paní učitelkou sami, což v nich vyvolává určitý pocit důležitosti a zodpovědnosti. Taková matka jim dává prakticky najevo, že to vůbec není pravda a oni jsou ještě „malí“.

Handicapované děti

Handicapované děti jsou velice snadné oběti šikany. Současné školství chce takové děti integrovat do škol. Proti něčemu takovému nelze nic namítat, zdravá společnost si musí uvědomit, že mezi nimi žijí ti, kteří neměli to štěstí, aby jejich zdraví bylo zachováno nebo na svět přišli postižení. Jestliže má být postižený integrován, musí pedagog vědět, jaké základní potřeby dané postižení obnáší. Živelná a nepřipravená integrace je spíš pro takové dítě ohrožující.

Učitelské děti

Učitelské děti jsou jedny z nejčastějších obětí šikany, především v případě, že rodič učitel učí na stejné škole, kam dítě dochází, v horším případě ho sám učí. Pozice takového dítěte je nevýhodná. To, co projde ostatním dětem, jemu nikdy neprojde. Rodič, který dítě učí nebo je na stejné škole, je přímo u zdroje informací a jejich kolegové je někdy s radostí informují, jak se jejich dítě v jeho hodině chová. Dalším problémem je to, že děti nikdy tomu učitelskému dítěti neuvěří, že jim rodič neřekne, kdy bude zkoušen, či kdy budou psát test. V neposledním případě může nastat situace, kdy kolega rodiče učitele hodnotí dva žáky stejným prospěchem. Dítě kolegy je snaživější než jeho spolužák a dostane lepší známku. Pro ostatní to je nespravedlivé, neřeší jeho snahu, aktivitu, známky.

3.6.3 PŘÍZNAKY ŠIKANY U DÍTĚTE

Kateřina Vágnerová⁶⁹ tvrdí, že je velmi důležité rozpoznat příznaky šikany u dítěte včas. Některé děti se dříve či později se svým trápením svěří – sourozencům, rodičům, kamarádům, paní učitelce, prarodičům, jiné děti si to nechávají dlouho pro

⁶⁹ VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany*. Praha, 2011, s. 15-16.

sebe. Zpočátku si dítě myslí, že situaci dokáže zvládnout samo, protože doufá, že šikana ustane sama. Samotné přiznání, že je dítě šikanováno, bývá těžké. Znamená to si připustit, že je slabé a nedokáže se bránit. Někdy se také možná obává role žalobníčka. Překonat takové pocity je někdy nad jeho síly a proto se raději trápí. Někteří rodiče se situaci snaží zlehčovat slovy jako: „Musíš něco vydržet.“ nebo „Musíš si to vyřešit sám.“ – to by ovšem nikdy neměli! Mnoho dětí se bojí neříct si o pomoc z důvodů jako například, že se bojí, že jim nikdo neuvěří, protože se obávají pomsty agresorů, bojí se o tom promluvit s rodiči, protože se bojí, že se šikanování ještě zhorší nebo je jejich sebevědomí natolik snižené, že už o svém problému nechtějí s nikým mluvit.

Mezi příznaky šikany u dítěte patří zejména projevy jako⁷⁰:

- za dítětem nepřichází domů jeho spolužáci ani jiní kamarádi
- nemá kamaráda, se kterým by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo
- jiné děti ho nepozvou na návštěvu k nim domů, na společné výlety
- nerado chodí ráno do školy – především u dítěte, které rádo chodilo do školy
- ráno odkládá odchod z domova, pozorujeme u něj strach
- ztrácí chuť k jídlu
- nechodí do školy ani ze školy nejkratší cestou, chce odvézet autem
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze spaní
- ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se
- bývá doma smutné, apatické nebo se u něj projevují výkyvy nálad
- odmítá se svěřit s tím, co ho trápí
- nápadně často hlásí ztrátu věcí
- je neobvykle agresivní vůči svému okolí (sourozencům, rodičům)
- stěžuje si na bolesti (břicha, hlavy, ráno zvrací – nechce jít do školy)
- zdravotní problémy chce často odvrátit i simuluje
- zdržuje se více doma, než mělo dříve ve zvyku

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany*. Praha, 2011, s. 17-18.

3.6.4 NÁSLEDKY ŠIKANOVÁNÍ U OBĚTÍ

Nejhorší následky má šikanování pro oběti, závažnost poškození závisí na tom, jaké míry destruktivní síly šikanování dosáhlo a zda bylo krátkodobé, nebo dlouhodobé. Důležitá je i míra obranyschopnosti dítěte. Tragické je, když dojde ke „zlomení“ oběti, rozbití její identity a nastolení trvalého pocitu bezmoci, závislé otrocké poddajnosti a věrnosti agresorovi. Při dlouhodobém šikanování se oběť často zhroutí a propukne u ní panická hrůza ze zabití, skutečný strach o život. Oběť má často poruchy spánku a trpí nočními můrami. Často se také objeví výrazné psychosomatické potíže – únava, nevolnost, bolení hlavy, břicha, zad, dusivé astmatické záchvaty. V některých případech se musí oběť dlouhodobě léčit, jindy se oběť nezhroutí, ovšem není schopna pokračovat na škole, kde byla šikanována, tak musí přestoupit na jinou. Duševní poranění je u obětí hluboké a zacelí se jen povrchově, stačí větší zátěž a „rána“ se otevře. V lepším případě se zraněná osobnost zapouzdří, ale v zátěžových situacích se projeví její zraněná osobnost – fasáda obranyschopnosti se zhroutí a projeví se depresivní ladění, někdy doprovázené sebevražednými sklony.⁷¹

U obětí pokročilých stádií šikanování se mohou vyskytnout různé poruchy, jako je Posttraumatická stresová porucha (PTSD) – vzniká následkem těžkého stresu, projevuje se jako panický strach a bezmoc, doprovázená skupinami příznaků jako:

➤ vtíravé příznaky - „zpětné záblesky“, kdy se u dítěte probouzejí vzpomínky na šikanování tak živě, že to prožívá jako skutečnost

➤ únikové příznaky – soustavné vyhýbání se všemu, co mu mohlo děsivý zážitek týráni nebo ponižování připomínat

➤ duševní a fyziologická dráždivost – postižené dítě ztrácí iluzi dobrého světa, je úzkostlivě nastražené, očekává, že bude znovu šikanováno a nedokáže se uvolnit, špatně spí⁷²

⁷¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 156-157.

⁷² KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 102.

➤ ztráta pozitivních emocí – oběť ztrácí radost ze života, nastupuje vyhaslost, otupělost nebo naštvání, pocity znechucení⁷³

⁷³ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 158.

4 PROTAGONISTÉ ŠIKANY

Protagonisté šikany jsou tak zvaní agresori. Jejich chování je agresivní a takové slovo má dva významy. Dítě může být agresivní – „energické nebo plné energie“, tento druh ovšem obvykle není škodlivý. Druhý typ agresivity dítěte – „škodlivě jednající proti druhým obvykle prostřednictvím slovního nebo fyzického útoku“, čili dítě, které se chová nepříjemně, ubližuje ostatním – šikanuje.⁷⁴

4.1 AGRESOŘI

O dětech a mládeži se v dnešní době říká, že jsou silně orientováni pouze na sebe a že jsou stále agresivnější. Jak se mění podmínky socializace zmenšováním rodin a křehkostí lidských vztahů, zmenšují se i možnosti dětí získávat sociální zkušenosti. Mnohým dětem připadá těžké navazovat pozitivní vztahy k druhým lidem, zapojit se do nějaké skupiny, přijímat druhé děti, ustupovat a konstruktivně řešit konflikty.⁷⁵ Nekázeň a agrese žáků ve škole není monokauzálním jevem, není záležitostí jedné jediné příčiny, ale řady faktorů, které jsou buď vnitřní – biologické nebo vnější – výchova, prostředí, či situační, které se navíc vzájemně kombinují.⁷⁶

Agresor je ten, kdo se aktivně zúčastní šikany, zvláště ten, kdo ji začíná a vede, tak zvaný iniciátor. Agresori mají určité typické vlastnosti. Agresor bývá tělesně zdatný, silný a obratný, ale šikanu dokáže někdy velmi dobře vymyslet a zorganizovat i jedinec, který je malý a slabý. Nepotřebuje se oběti ani dotknout, ani na ni promluvit. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly. Toto platí zejména u dívek. Ve tváři agresora, jeho mimice a fyziologie můžeme „číst“ určitou hrubost. Agresori bývají často děti, které se rády perou, takoví žáci mají horkokrevný temperament, jsou vznětliví, impulzivní, špatně se kontrolují a často se dostávají do konfliktů. Ovšem mnoha „rváčům“ chybí zlomyslnost a krutost, které je třeba k trýznění bezbranných. Agresor, který šikanuje se může velmi dobře kontrolovat a pečlivě si vybírat čas i místo, aby šikanování utajil, nebo dokonce šikanu jen zorganizoval a poté pozoroval, co dělají druzí. Agrese ve formě šikany bývá spojena

⁷⁴ DOYLE-WEBSTER, T. *Proč mě pořád někdo šikanuje? – Rady jak zvládat malé tyrany*. Praha, 2002, s. 114.

⁷⁵ PORTMANNOVÁ, R. *Jak zacházet s agresivitou: 150 her pro zvládnutí zlosti a agresivity*. Praha, 1996, s. 11.

⁷⁶ BENDL, S. *Ukázná třída aneb Kázeňské minimum pro učitele*. Praha, 2005, s. 108.

s dalšími způsoby porušování školního řádu a celkových pravidel chování – nekázeň, drzost, lhaní, krádeže a podvádění, ničení cizích věcí bez příčiny, a další. Agresoři mají často horší školní prospěch a zakrnělé svědomí, pokud nějaké mají, chovají se dobře jen pokud je to pro ně výhodné. Často nemají pocity viny nebo provinění z něčeho, co provedli. Agresor může být u žáků neoblíbený, ale není tomu tak vždy. Děti, které šikanují ostatní, si často kompenzují své „mindráky“, navenek jsou tvrdé, ale uvnitř mohou trpět nedostatkem sebevědomí, pocity méněcennosti nebo závidí svým spolužákům. Agresor bývá dominantní, panovačný a rád ovlivňuje ostatní, které chce i ovládat, bývá krutý, zlomyslný a škodolibý, často mu chybí empatie a schopnost vcítit se do druhého.⁷⁷

Dle Evelin M. Fieldové⁷⁸ lze agresora rozpoznat takto:

- agresor se snaží ovládat ostatní, přikazovat jim a manipulovat s nimi
- má jen minimální schopnost vcítění se do druhého
- šikanuje sourozence i rodiče
- má o sobě příliš vysoké mínění
- jeho školní prospěch a chování se zhoršují
- stýká se se zlomyslnými kamarády, které si nezve domů
- odmítá odpovědnost za své chování a viní ostatní ze svého konání
- někdy se dokáže chlubit tím, jak někoho šikanuje

Jedním z dalších důvodů, proč agresoři šikanují, dopouštějí se agresivního a násilného chování ve školách je citová deprivace žáků. Jedná se o stav, kdy děti mají neuspokojeny potřeby bezpečí, lásky, opory a ochrany. Takový stav u nich vyvolává tendenci k náhradnímu uspokojování potřeb. U agresivních žáků se často nalézají málo lásky a pozornosti ze strany rodičů. Tyto děti často ani samy nevěří, že je má někdo rád. Své pocity nejistoty pak často přenášejí na druhé formami hněvu a agrese.⁷⁹

⁷⁷ JANOŠOVÁ, P., ŘÍČAN, P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 53-55.

⁷⁸ FIELDOVÁ, E., M. *Jak se bránit šikaně*. Praha, 2009, s. 39.

⁷⁹ GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. Praha, 2006, s. 211.

4.2 MINULOST AGRESORA

Agresivita neboli sklon k agresivnímu jednání se vytváří především v předškolním věku, někdy už od prvních let života dítěte. Určitou roli hraje celá řada zděděných a vrozených sklonů, zejména vznětlivost a impulzivita – silné poruchy k náhlému, nepromyšlenému jednání. Takové vlastnosti však samy o osobě nevedou k agresivitě jako takové. Musí k nim přistoupit určitý způsob výchovy. Jde hlavně o nedostatek zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost, prudké výbuchy negativních citů, nebo nenávisť. K takovým nedostatkům patří i fyzické a psychické násilí, jedná se o bití, kruté tělesné tresty, nadávky, ponižování, panovačnost a nedostatek svobody od rodičů. Dalším špatným přístupem k výchově je i tolerance násilí, jehož se dítě dopouští vůči svým vrstevníkům ve školce nebo na hřišti, také vůči sourozencům. Konflikty mezi rodiči, oslabení, nebo dokonce rozpad rodiny, to vše také podporuje dětskou agresi a náchylnost k šikanování. Dětská agresivita pochází ze všech společenských vrstev. Zkušenosti říkají, že mezi jejich rodiči se nápadně často vyskytují lidé, kteří se rychle společensky vyšvihli, zvláště bezohlední, podnikaví zbohatlíci, o jejichž poctivosti lze pochybovat. Celková etika a kulturní úroveň takových rodin je obvykle nízká. S tím bývá často spojeno výchovné zanedbávání dětí, rodiče o ně nemají zájem a často na ně nemají ani čas kvůli své práci nebo jiným věcem – koníčkům. Svě zanedbávání se jim snaží vynahrazovat luxusem, například v podobě vysokého kapesného.⁸⁰

4.3 TYPOLOGIE AGRESORŮ

Zdeněk Martínek⁸¹ rozděluje agresory podle typu na:

- agresor hrubý, fyzický
- agresor jemný, kultivovaný
- agresor „srandista“
- agresor spouštějící ekonomickou šikanu

⁸⁰ JANOŠOVÁ, P., ŘÍČAN, P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 57.

⁸¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha, 2009, s. 136-138.

Agresor hrubý, fyzický

Mezi hrubé agresory se řadí ti, kteří k týrání své oběti používají fyzické převahy a síly. Intelektová úroveň fyzických agresorů není vysoká, není tomu však pravidlem. Oběti jsou často bity, páleny, škrceny nebo jinak fyzicky napadány. Agresor zažívá určité uspokojení na jejich fyzickém utrpení. Ve většině případů se jedná o dítě, které i doma od svých rodičů zažívá podobné chování. Za své prohřešky bývá necitelně a tvrdě trestán - bitím nebo těžkými zákazy. V rodičovské výchově těchto jedinců se často objevuje ještě jeden faktor, a to nečitelnost rodiče, vychovatele. To znamená, že každé dítě by mělo mít pevně od rodiče stanovená pravidla, co smí a co nesmí. Čitelný rodič nebo vychovatel trvá na dodržování jasně dohodnutých pravidel a snaží se vždy srozumitelně a zřetelně reagovat na prohřešek dítěte. Pouze tak může nastavit pravidla v chování. Nečitelný rodič nebo vychovatel trestá nebo chválí pouze podle nálady. Pokud má dobrou náladu, projde dítěti i sebehorší prohřešek, pokud ne, tak bude co nejvíce potrestáno.

Agresor jemný, kultivovaný

Jedná se o dítě, které se k dospělým lidem a především k učitelům chová velmi slušně, je vždy ochotno pomoci, v očích vyučujících se často stává hvězdou třídy – bývá třídním učitelem navrhován za předsedu třídy a podobně. Jenže jakmile učitel třídu opustí, spouští takové dítě poměrně tvrdou šikanu, ovšem nikdy neublíží oběti sám. Většinou stojí v pozadí a pozoruje, má své pomahače, kteří plní jeho rozkazy. Pokud dojde k vyšetřování šikany, staví se do pozice – „Já nic neudělal, to ostatní.“ Rodiny těchto dětí je většinou vychovávají přísně, tvrdě. Dítě je doma pod neustálým dohledem a musí plnit všechny příkazy od rodičů. Svobodná vůle dítěte je do jisté míry pošlapána a dítě prožívá stav zvýšeného napětí, které musí někde kompenzovat.⁸²

Agresor „srandista“

Agresor „srandista“ je také oblíbený u učitelů. Takové dítě si nepřipouští žádnou zodpovědnost a žádné starosti ze svého jednání. Snaží se životem proplouvat bez

⁸² MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha, 2009, s. 137-138.

výraznějších překážek, a pokud se někdy nějaká objeví, tak ji jednoduše obchází, málokdy ji chce překonat. Dokáže do nudných vyučovacích hodin v pravém okamžiku pronést vtip, který všechny pobaví. Pro takové dítě je všechno jen legrace. Pokud se někdy stane, že vyučující přijde do třídy a on některého spolužáka šikanuje, okamžitě se brání slovy jako: „Pane učiteli, to byla jen sranda.“ a dovolává se potvrzení ostatních: „Že to byla jenom sranda?“, většina přihlížejících dětí jeho slova potvrdí a reakce dospělého je pouze: „Tak už to příště nedělejte.“ Rodiče vedou takové dítě stylem: „Hlavně si z ničeho nedělej hlavu.“

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

Mezi takové agresory patří děti, jejichž rodina ve výchově preferuje nadbytek materiálních věcí. Rodiče většinou svého potomka maximálně podporují, chtějí, aby byl co nejlepší za každou cenu a každou novinku musí mít, aby ve společnosti nezaostával. Takové děti mají opravdu nadbytek všeho, co si mohou přát, ovšem od rodičů jim chybí cit a opravdové rodičovské souznění. Majetek agresorů poté slouží k rozvrstvení třídy, kdy v třídní hierarchii nezastávají vedoucí místo děti, které něco umí a jsou prospěchově dobré, ale ty děti, které vlastní nejmodernější mobilní telefon, značkové oblečení a podobně. Problémem je, že takové děti se dostávají do výběrových tříd – na přání rodičů, jestli zde budou náročnější výuku zvládat, je jiná věc, pro rodiče je důležitá především prestiž.

Rodiče agresora mají podstatný podíl na chování svého dítěte, proto je spolupráce s nimi ze strany školy naprosto nezbytná.⁸³

⁸³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha, 2009, s. 138.

5 ZVLÁDÁNÍ ŠIKANY

5.1 PRVNÍ POMOC PŘI ŠIKANOVÁNÍ

První pomoc při šikanování se skládá z několika kroků, jako:

- odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany
- rozhovor s informátory a obětí/oběťmi
- nalezení vhodných svědků
- individuální rozhovory se svědky
- ochrana oběti
- předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru (rozhovor s obětí a agresory – směřující k metodě usmíření / rozhovor s agresory – směřující k metodě vnějšího nátlaku)
 - třídní hodina
 - rozhovor s rodiči oběti
 - třídní schůzka
 - práce s celou třídou⁸⁴

Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany

Prvotním důležitým úkolem je odhadnout, jak je šikanování rozvinuto a jakou má formu. Tento odhad a stanovení formy šikany se uskutečňuje především prostřednictvím rozhovoru s informátory a oběťmi šikany, někdy i svědky a dalšími členy skupiny.

Rozhovor s informátory a oběťmi

Vždy se začíná rozhovorem s informátory a oběťmi šikany o vnějším obrazu šikanování. V případě, že pedagogové hovoří s těmi, kteří na šikanování upozornili, například s jiným pedagogem, kamarádem oběti nebo rodiči jednoho z týraných dětí, následuje ihned rozhovor s obětí. Varovné signály šikany může zachytit i třídní učitel

⁸⁴ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 180-181.

nebo školní metodik prevence či výchovný poradce – potom často rozhovory s informátory odpadají. Pedagogové by neměli v žádném případě zpochybňovat výpovědi rodičů, kteří si přišli na šikanu jejich dítěte stěžovat. Škola by měla být na podobné situace připravena a vědět, jak tento problém řešit. Škola by také měla s rodiči spolupracovat, domluvit se na způsobu ochrany dítěte, ubezpečit je, že jim pomůže. Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci, je třeba ji ochránit před možnou pomstou agresorů a nebezpečím odmítnutí třídou jako „bonzáka“.

Nalezení vhodných svědků

Ve spolupráci s oběťmi a informátory se vytipují členové skupiny, kteří budou pravidelně vypovídat o šikanování. Doporučení, které se objevuje v některých publikacích, že pedagogové mají za svědky vybírat slušné žáky, kteří se dobře učí, je zcela zavádějící.

Individuální rozhovory se svědky

S každým svědkem je důležité promluvit individuálně. Důležité je si rozhovory zorganizovat tak, aby o nich druzí nevěděli. S vybranými žáky je možné mluvit po vyučování. Bezpečnost svědků se ověřuje rozhovory, a když je zjištěno, že by byli ohroženi, tak se s nimi o šikanování nemluví. Velmi vážnou chybou je vyšetřování svědků a agresorů dohromady a zásadní chybou je vyšetřování oběti v přítomnosti agresora a naopak.

Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovorů

Směřování k metodě usmíření – V případě, že se jedná o lehké formy šikanování, hovoří se s oběťmi a agresory a hledají se cesta k jejich usmíření.

Směřování k metodě vnějšího nátlaku – V jiných případech, kdy se nejedná o lehké formy šikanování, následují rozhovory s agresory. Tyto rozhovory jsou posledním krokem vyšetřování. Hlavním významem rozhovorů je paralyzování

pachatelovi agrese vůči ostatním dětem a ochranění oběti. Pachateli se vysvětlí, že při jakémkoliv násaku šikanování bude potrestán přísněji, případně bude ohlášen policii.⁸⁵

Třídní hodina

Metoda usmíření – Při využití této metody na závěr třídní hodiny pedagog promluví s dětmi o společném úsilí při zvládnání šikany.

Oznámení o potrestání agresorů – Pedagog informuje celou třídu o potrestání útočníků, je to jakási výstraha.

Rozhovor s rodiči oběti

Velmi důležité je individuální a osobní setkání s rodiči oběti. Úkolem je informovat rodiče o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalším opatření, aby k šikanování nedocházelo.

Třídní schůzka

V každém případě je nutné informovat všechny rodiče, že ve třídě byla šikana, kterou škola řešila.

Práce s celou třídou

Po vyšetření šikany a potrestání agresorů je třeba pracovat s celou třídou. Šikana není nějaká chřipková epidemie, která po čase ustoupí, je to trvalý problém, a proto je třeba s ní tak zacházet. Nejlepší prevence je budovat trvale a systematicky přátelské a bezpečné vztahy v celé třídě. Pokud má škola možnost, využije ke změně vztahů ve třídě spolupráce s profesionály – středisko výchovné péče, pedagogicko-psychologická poradna, OS Společenství proti šikaně a podobně.⁸⁶

⁸⁵ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 181-182.

⁸⁶ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 183-184.

5.2 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE A MATEŘSKÉ ŠKOLE CHRAŠTICE

Cílem dotazníkového šetření bylo zjištění, zda na Základní škole a mateřské škole Chraštice jsou jak děti, které na tuto školu docházejí, tak její personál – pedagogové seznámeni s fenoménem šikanování a v jakém rozsahu se na této škole šikana objevila. Pro práci byl použit anonymní dotazník vlastní konstrukce. V dotazníku byly použity jak otevřené otázky, kdy měli žáci možnost volné odpovědi, tak uzavřené otázky, kdy vždy vybrali jednu ze stanovených možností.

5.2.1 KRITÉRIA DOTAZOVÁNÍ

Pro sběr dat bylo použito osobní dotazování, kterému předcházela krátká seminář o šikaně. Dotazovaných dětí bylo celkem 100. Rozpětí věku dotazovaných bylo od věku osmi let do patnácti let, tedy první i druhý stupeň základní školy. Na prvním stupni bylo dotazováno 27 dívek a 28 chlapců, na druhém stupni bylo dotazováno 24 dívek a 21 chlapců.

5.2.2 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ

Veškeré výsledné odpovědi byly zpracovány do tabulek a grafů, které jsou součástí přílohy bakalářské práce podle jednotlivých otázek v dotazníku. Dotazník je také součástí přílohy bakalářské práce.

Otázka číslo 1 – Kolik ti je let?

Z vyhodnocení otázky číslo jedna vyplývá věk dotazovaných dětí. Na prvním stupni Základní školy a mateřské školy Chraštice bylo dotazováno 27 dívek a 28 chlapců, což je procentuelně 55%. Na prvním stupni této školy bylo dotazováno 24 dívek a 21 chlapců, v procentech 45%.

Tabulka 1 – Vyhodnocení otázky č. 1

Odpověď	Počet dívek	Počet chlapců	Celkem v %
8 - 11 let	27	28	55%
11 - 15 let	24	21	45%

Otázka číslo 2 – Jsi chlapec nebo dívka?

Touto otázkou bylo zjištěno, že je na Základní škole a mateřské škole Chrašnice je větší počet dívek než chlapců. Celkový počet dívek na této škole je 51, v procentech 51% a celkový počet chlapců je 49, tedy 49%.

Tabulka 2 – Vyhodnocení otázky č. 2

Odpověď	Počet dívek	Počet chlapců	Celkem v %
Dívka	51	0	51%
Chlapec	0	49	49%

Otázka číslo 3 – Byl/a jsi svědkem šikany na tvé škole?

Všeobecná informovanost o šikaně je na Základní škole a mateřské škole Chrašnice dobrá. S touto problematikou jsou její žáci výborně seznámeni a dokážou rozpoznat šikanování od škádlení. Se šikanováním se zde setkalo z dotazovaných žáků pouze 34%.

Tabulka 3 – Vyhodnocení otázky č. 3

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
ANO	20	14	34%
NE	31	35	66%

Otázka číslo 4 – Šikanoval nebo šikanuje tebe někdo z tvé třídy?

Šikana mezi žáky ve třídách není tolik rozšířena. Ze všech dotazovaných dětí bylo jen 12% obětí, které spolužáci šikanovali. Větší počet šikanovaných ve třídách je dívek než chlapců, a to na druhém stupni základní školy.

Tabulka 4 – Vyhodnocení otázky č. 4

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
ANO	10	2	12%
NE	41	47	88%

Otázka číslo 5 – Šikanoval nebo šikanuje tebe někdo z jiné třídy?

Z vyhodnocení otázky číslo pět vyplývá, že pouze 8% dětí bylo šikanováno dítětem nebo dětmi z jiné třídy, než jeho vlastní. Zbýlých 92% dětí nebylo šikanováno vůbec.

Tabulka 5 – Vyhodnocení otázky č. 5

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
ANO	5	3	8%
NE	46	46	92%

Otázka číslo 6 – Pokud jsi byl/a šikanován/a, jak často se to dělo?

K šikanování dochází na Základní škole a mateřské škole Chraštica v 5% nejméně jednou za rok, dále ve 2% se šikana odehrává nejméně 2x za půl roku, 3% asi jednou měsíčně, 3% skoro každý týden a 3% skoro každý den.

Tabulka 6 – Vyhodnocení otázky č. 6

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
Nejméně 1x za rok	4	1	5%
Nejméně 2x za půl roku	2	0	2%
Asi jednou měsíčně	1	2	3%
Skoro každý týden	2	1	3%
Skoro každý den	2	1	3%

Otázka číslo 7 – Pokud tě někdo šikanoval, vyber z možností, jak ti ubližoval?

Celkem 9% dotazovaných dětí se setkalo s šikanou ve formě posmívání a násilí, 8% dětí bylo ponižováno, 7% dětí bylo obětí pomluv a nadávek.

Tabulka 7 – Vyhodnocení otázky č. 7

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
Posmívání	8	1	9%
Pomluvy	6	1	7%
Ponižování	6	2	8%
Nadávky	4	3	7%
Násilí	5	4	9%
Jiný způsob	0	0	0%

Otázka číslo 8 – Pokud tě někdo šikanoval, byl/a to?

V případě 10% dotazovaných žáků se jednalo o šikanu ze strany jednoho žáka, z 8% ze strany dvou a více žáků a žádný z dotazovaných nebyl šikanován celou třídou.

Tabulka 8 – Vyhodnocení otázky č. 8

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
Jeden žák	5	5	10%
Dva a více žáků	7	1	8%
Celá třída	0	0	0%

Otázka číslo 9 – Pokud tě někdo šikanoval, byl/a to?

Z vyhodnocení otázky číslo devět vyplývá, že nejvíce, v 12% se šikanování dopouštějí dívky, ve 2% chlapci a 4% žáků se setkala se šikanou jak od dívky, tak od chlapce.

Tabulka 9 – Vyhodnocení otázky č. 9

Odpověď	Dívka	Chlapec	Celkem v %
Dívka	7	5	12%
Chlapec	2	0	2%
Dívka i chlapec	3	1	4%

Otázka číslo 10 – Pokud tě někdo šikanoval, svěřil jsi to někomu?

Nejvíce, 7% dotazovaných dětí, které se setkali se šikanou, se nikomu nesvěřili, 6% dětí se svěřilo kamarádovi a 5% dětí se svěřilo rodičům nebo učitelům – třídní učitelce, učiteli. Žádné z dotazovaných dětí se nesvěřilo prarodičům – babičce, dědečkovi ani jiné osobě. Z výpovědí dětí je zřejmé, že většina dětí není schopna se s šikanováním svěřit nebo se svěří jen kamarádovi.

Tabulka 10 – Vyhodnocení otázky č. 10

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
Rodičům	4	1	5%
Učitelům (třídní učitelce)	5	0	5%
Prarodičům - babičce, dědečkovi	0	0	0%
Kamarádovi	6	0	6%
Nikom jsem se nesvěřil/a	3	4	7%
Jiné osobě	0	0	0%

Otázka číslo 11 – Myslíš, že tvoje škola chrání žáky před šikanou?

Názor žáků Základní školy a mateřské školy Chraštica na řešení šikany a šikanování je výborný. Ze všech dívek a chlapců, si 82% myslí, že úroveň zabezpečení před šikanou je dobrá. Pouze 3% dotazovaných žáků si myslí, že je škola nedostatečně zabezpečena před šikanou a 15% z nich to nedokáže posoudit.

Tabulka 11 – Vyhodnocení otázky č. 11

Odpověď	Dívky	Chlapci	Celkem v %
ANO	43	39	82%
NE	0	3	3%
NEVÍM	8	7	15%

5.2.3 ŘÍZENÝ ROZHOVOR

Pro řízený rozhovor byla oslovena Ing. Jana Derflová, metodička prevence sociálně patologických jevů. Hlavním cílem tohoto rozhovoru bylo zjistit, jak ona vidí situaci šikany na Základní škole a mateřské škole Chraštica za celou dobu jejího působení na této škole. Dalšími vedlejšími cíli bylo zjištění, s jakými formami šikany se setkala, dále jaké jsou podle ní nejohroženější skupiny dětí a zda si myslí, že je tato škola dobře na šikanu připravena.

Předložené otázky a jejich vyhodnocení:

➤ **Jak dlouho učíte/působíte na této škole?**

„V Základní škole a mateřské škole Chraštica učím 22 let.“

➤ **Setkala jste se během této doby se šikanou?**

„Ano, během této doby jsem se setkala se šikanou.“

➤ **Pokud ano – jaké formy tato šikana měla? (psychická šikana, fyzická šikana, ekonomická šikana - krádeže, kyberšikana)**

„Setkala jsem se s fyzickou šikanou a psychickou šikanou. Ekonomickou spíše ne a s kyberšikanou také ne.“

➤ **Jaké skupiny dětí jsou podle Vás nejvíce ohrožené? (věk – mladší/starší, psychická, fyzická vyspělost či nezralost, děti pedagogů, bohaté, chudé děti)**

„Podle mého názoru věk u ohrožených dětí nehraje zásadní roli, protože jsem se setkala jak s mladšími, tak staršími šikanovanými dětmi. Určitě jsou více ohroženy psychicky a fyzicky slabší děti. A velké rozdíly jsou mezi chudými a bohatými dětmi, zde jsem se také setkala se šikanou.“

➤ **Jaké typy agresorů se na Vaší škole objevily? (agresor fyzicky zdatný, agresor intelektuál/manipulátor, agresor dívka, jiný)**

„Na naší škole se objevily všechny typy zde uváděných agresorů.“

➤ **Po jaké době Vaše škola/pedagogové šikanu objevili?**

„Šikanu jsme na naší škole objevili jak v počátečním stádiu, pokročilém, tak i těžce rozjetém, kdy byla infikována celá třída, ve které se šikanovalo. Myslím si, že u psychické šikany je však rozpoznání šikanování horší, protože dokazování a zabránění takové formě šikany bývá velmi složité, ovšem i s tímto typem jsme se setkali a dokázali ho vyřešit.“

➤ **Jak jste řešili na Vaší škole šikanu? (jak jste přistupovali k oběti, agresorovi, celé třídě nakažené šikanou, rodičům oběti)**

„Co se týká řešení šikany na naší škole, myslím, že jsme na ni velmi dobře připraveni. Máme zvláštní vnitřní předpis – Krizový scénář⁸⁷, jak postupovat při zjištění šikany ve škole. V tomto formuláři se nacházejí důležité údaje od počátku, jak máme přistupovat k oběti, agresorovi, celé třídě nakažené šikanou, tak rodičům oběti. Za mou praxi preventisty šikany jsme zaznamenala největší problém u rodičů agresorů, jejichž dítě někoho šikanovalo. Takoví rodiče často nejsou ani schopni přijmout fakt, že jejich dítě šikanuje a je s nimi těžká spolupráce, protože za žádnou cenu nechtějí uznat jak svou vinu, tak vinu jejich dítěte. Pokud se na naší škole řešila problematika šikany, vždy ji řešil výchovný poradce a preventista šikany nebo výchovný poradce a zástupce ředitele a u vážnějších případů i ředitel školy.“

⁸⁷ Viz příloha č. 2

➤ **Myslíte si, že se šikana na Vaší škole v posledních letech zlepšila/zhoršila?**

„Rozhodně si myslím, že se šikana u nás zlepšila.“

➤ **Myslíte si, že máte dostatečnou prevenci šikany, popř. jakou prevenci provádíte? (skupinová sezení se žáky, přednášky na téma šikana)**

„Domnívám se, že máme dostatečnou prevenci šikany a snažíme se v ní jakkoliv zlepšovat. Zúčastnili jsme se několika projektů, jako jsou projekty Minimalizace šikany, CHIPS – Řešení vrstevnických vztahů, Šance udělat trochu radosti a mnoho dalších. V rámci dostatečné prevence šikany probíráme toto téma v rámci školních předmětů, například v dramatické výchově, etické výchově a občanské výchově. Dle mého názoru jsou určitou formou prevence šikany i naše pořádané školy v přírodě, lyžařské kurzy nebo různé školní aktivity, jako Dny země, tématické spaní ve škole, kdy žáci zažívají rozdílné situace od normální školní docházky a chovají se jinak, než běžně, lépe se poznávají a prohlubují se u nich přátelské vztahy.“⁸⁸

⁸⁸ Řízený rozhovor s Ing. Janou Derflovou, metodička prevence sociálně patologických jevů, 16. 2. 2012.

5.2.4 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE A MATEŘSKÉ ŠKOLE CHRAŠTICE

Vyhodnocení dotazníkového šetření

Dotazníkovým šetřením, které proběhlo na Základní škole a mateřské škole Chraštica, bylo zjištěno, jak na tom tato škola s fenomenem šikany je. Dotazník byl rozdán mezi všechny žáky Základní školy a mateřské školy Chraštica. Celkový počet dotazovaných byl 100 dětí. Na prvním stupni této školy bylo dotazováno 45 dětí ve věku 8 – 11 let. Na druhém stupni bylo dotazováno 55 žáků ve věku 11 – 15 let. Dotazníkem bylo zjištěno, že je na této škole větší počet dívek, kterých je 51, než chlapců, kterých je 49. Dále z šetření vyplynulo, že informovanost o problematice šikany je velmi dobrá, žáci jsou s ní seznámeni a dokážou ji rozpoznat. Šetřením bylo zjištěno, že se šikana na této škole vyskytuje spíše ve třídách, v uzavřeném kolektivu, než šikanování žáků jedné třídy žáky jiných tříd. Co se týče intervalu šikanování, není tak časté, většina šikanovaných dětí zažila tento fenomen „pouze“ nejméně jednou za rok. Dále byla položena otázka týkající se forem šikanování. Většina obětí šikany se setkala s posmíváním, pomluvami, ponižováním, nadávkami, ale i násilím. Na Základní škole a mateřské škole Chraštica se jako agresori projeví hlavně jednotliví žáci, v méně případech to byli dva a více žáků, ale skupinová šikana se zde nevyskytla. Z výzkumu vyplynulo, že zde více šikanují dívky než chlapci a také to, že se děti s šikanováním velmi často neshodují. Ovšem na druhou stranu jsou žáci spokojeni s přístupem školy k šikaně a skoro všichni se domnívají, že je škola dokáže před šikanou ochránit.

Vyhodnocení řízeného rozhovoru

Řízený rozhovor také probíhal na Základní škole a mateřské škole Chraštica s Ing. Janou Derflovou, která zde působí jako metodička prevence sociálně patologických jevů. Tímto řízeným rozhovorem bylo zjištěno, že během působení Ing. Jany Derflové na této škole se tato škola potýkala a do dnes potýká se šikanou. Z rozhovoru vyplynulo, že se na této škole vyskytly různé formy šikany. Mezi takové formy patří například šikana fyzická a psychická. Dle paní Ing. Jany Derflové nehraje větší roli věk obětí šikany, protože se setkala s mladšími šikanovanými dětmi i staršími

šikanovanými dětmi. Dále vyplynulo, že se domnívá, že více ohrožené jsou děti psychicky a fyzicky slabší a setkala se i se šikanou mezi dětmi ze sociálně slabých i sociálně vyspělejších rodin. Na Základní škole a mateřské škole Chraštica se dle výzkumu objevili agresori fyzicky zdatní, agresori intelektuálové, manipulátoři a i dívky agresorky. Šikana na této škole byla objevena jak v počátečním stádiu, pokročilem, tak i v takovém, že byla šikanou nakažena celá třída, ve které se šikanovalo. Dále vyplynulo, že řešení šikany na této škole je velmi dobré. Pedagogové se celkově snaží informovat žáky o šikaně. Tato škola má svůj vlastní vnitřní předpis, Krizový scénář, který aplikuje při propuknutí šikany. V tomto dokumentu jsou důležité údaje, jak mají přistupovat k oběti, agresorovi, zbytku třídy, ostatním žákům, ale i rodičům oběti. Dále bylo řízeným rozhovorem zjištěno, že se šikana na této škole v posledních letech zlepšila, a že tato škola velmi dbá na prevenci. V rámci prevence se na Základní škole a mateřské škole Chraštica pořádají různé semináře o šikaně pro žáky a i pedagogové se všemi možnými způsoby snaží být s tímto fenoménem co nejlépe seznámeni, aby na něj byli schopni dobře reagovat.

6 PREVENCE ŠIKANY

Dobře známou skutečností je, že šikanování se velmi dobře daří v utajování a pokud mu chce společnost účinně bránit, je potřeba přiznat jeho existenci jako problému, který se osobně týká škol, dětí, ale i učitelů.⁸⁹ Co se skrývá za reálnou cestou k zastavení epidemie šikanování, stručně řečeno, je to zavedení školního systému prevence šikany. Je nutné zdůraznit, že se nejedná pouze o prevenci předcházení šikanování, ale i o vybudování ucelené ochrany dětí a dospívajících před týráním spolužáků.⁹⁰

Podle Michala Koláře⁹¹ existuje schéma prevence školních šikan:

- Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních dětí a celých škol proti šikanování
- Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školních skupin dětí, který dokáže případné šikanování detekovat a léčit
- Odborné služby školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně-pedagogickými centry, diagnostickými ústavami a podobně
- Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátních organizací, které se zabývají prevencí šikany – kriminalisté pro mládež, sociální kurátoři, dětské psychologové a psychiatři
- Pomoc a podpora krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování
- Kontrola škol ze strany České školní inspekce, krajských úřadů, jak jsou připraveni žáky ochránit
- Monitorování situace a zabezpečení ochrany práv dětí nevládními organizacemi – Nadace Naše dítě, Linka bezpečí, Amnesty International v České republice, občanské sdružení Společenství proti šikaně

⁸⁹ *Speciální vzdělávací potřeby žáků a potřeby učitelů*. Praha, 2008, s. 51.

⁹⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 262-263.

⁹¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha, 2011, s. 263.

CHIPS – projekt podpory vrstevnických vztahů

Tento program, který je nazvaný CHIPS, je školící nebo výcvikový program pro děti a mládež, který je učí jak se chovat k sobě navzájem, jak si mají pomáhat a zaměřuje pozornost na témata, se kterými se děti setkávají. Tento projekt podporuje školy, aby dále rozvíjely program na podporu vrstevnických vztahů, protože každý takový program musí být začleněn do strategie školy a je třeba ho brát za přístup školy jako celku. Musí mít souhlas a podporu rady školy, učitelů a celé školní komunity. Tento projekt, jehož nositelem je Sdružení Linka bezpečí, je zaměřen na děti a řešení jejich problémů. Název tohoto projektu znamená ChildLine in Partnership with Schools.⁹²

⁹² ŠATAVOVÁ, I., *CHIPS - projekt podpory vrstevnických vztahů*. Praha, 2008, s. 4.

ZÁVĚR

Záměrem a hlavním cílem bakalářské práce bylo zhodnotit šikanování, jeho příčiny a prevenci. Dalšími vedlejšími cíli bylo rozebrat jednotlivé problematiky související se šikanou. V bakalářské práci byla rozebrána definice šikany, oběti šikany i její protagonisté. Záměrem práce bylo také objasnění historického vývoje šikany jak v České republice, tak zahraničí. Práce probírala šikanu z hlediska trestního práva, bylo zde nastíněno, jaké jsou trestní odpovědnosti pachatelů šikany, jejich rodičů i pachatelů mladších patnácti let. Dále byly v bakalářské práci rozepsány nejčastější formy a druhy šikany, druhy obětí a druhy protagonistů šikany. Práce objasnila, co si po šikanování odnáší oběti a jak správně přistupovat k agresorovi. K velmi důležitým bodům práce patřilo zvládnutí a prevence šikany. Práce se zaměřila na přístup k šikanování, jak se chovat, když propukne šikana, jaké hlavní úkoly by měli pedagogové a ředitelé škol řešit a následně jak by měli šikanování účinně předcházet, tedy prevence šikany.

Podle výzkumu, který byl proveden na Základní škole a mateřské škole Chraštica, výsledky dotazníkového šetření vypovídají o tom, že v současné době se zde minimum dětí setkává se šikanou. Na základě řízeného rozhovoru, který byl na této škole proveden, se zjistilo, že v dřívější době se zde setkali ve větší míře se šikanováním, které mělo formy posmívání, pomluv, násilí, ponižování a jednalo se spíše o dlouhodobou šikanu. Ze zkušeností pedagogů si oběti šikany svou „bolest“ nesou v sobě po dlouhou dobu, někdy i po celý život. Oběti šikany, v tomto případě děti, se s ní nemohou smířit. Často má šikana vliv na jejich sebevědomí a sebeúctu a do určité míry může negativně ovlivnit zpětné začlenění do společnosti či kolektivu. Šikanování, mimo jiné, dokáže z úspěšných žáků udělat žáky nevyrovnané a vystrašené jedince s nízkým sebevědomím. Dle všeobecného názoru se výskyt šikany na této základní škole zlepšil z několika důvodů. Všichni pedagogové absolvovali několikaletý kurz Minimalizace šikany, byl vypracován Krizový scénář, škola nadále spolupracuje s dalšími organizacemi zabývajícími se touto problematikou a hlavní agresori z řad žáků již z této školy odešli. I přes to, jak vyplývá z dotazníkového šetření, je třeba této problematice i nadále věnovat pozornost, neboť se zde objevují ojedinělé příklady setkání se šikanováním. V rámci praxe, která byla na Základní škole a mateřské škole Chraštica vykonána, byly zaznamenány různé typy agresorů, na které by měla být v budoucnu zaměřena zvláštní pozornost, aby nedošlo k rozvinutí šikanování žáků.

V dnešní době existuje řada skvělých preventivních programů proti šikanování, jako například MIŠ – Minimalizace šikany, občanské sdružení Společenství proti šikaně nebo CHIPS – projekt řešení vrstevnických vztahů. Domníváme se, že i když je těchto programů více než dost, většina škol je nevyužívá a v tom vidím základní problém.

Závěrem bakalářské práce je nutno říci, že šikanování je opravdu všudypřítomné. Dle společenského názoru tady šikana a šikanování vždy byla a také vždy bude. Není to něco, co by se dalo potlačit, co by přestalo existovat. Lidé, jak pedagogové škol, ředitelé škol, rodiče žáků, tak samy děti, žáci nemohou předstírat, že šikanování zmizí nebo že neexistuje. Domníváme se, že šikanování je tak obrovský společenský problém, který je bohužel brán na lehkou váhu. Šikanování je nepřipustitelné, je to něco, čím by se měl každý, kdo se s ním setká, zabývat a nepřecházet ho.

Jsem si vědoma toho, že má bakalářská práce je především popisná, že v ní nejsou řešeny určité praktické problémy, se kterými nemám jako odborník přes šikanování patřičné zkušenosti. Práci jsem se pokoušela zpracovat rozbořením jednotlivých materiálů, především odborné literatury, zákonů a jiných zdrojů. Doufám, že má bakalářská práce bude alespoň v nějakém ohledu přínosná, protože by to bylo nejlepším oceněním snahy, kterou jsem zpracování této práce věnovala.

Seznam použité literatury

Literární zdroje

1. BENDL, S. *Ukážněná třída aneb Kázeňské minimum pro učitele*. Praha : Triton, 2005, 298 s. ISBN 80-7254-624-4.
2. BENÍŠKOVÁ, T. *První třídou bez pláče*. Praha : Grada Publishing, 2007, 168 s. ISBN 978-80-247-1906-1.
3. BOURCET, S. *Šikana ve škole, na ulici, doma – Jak bránit své dítě*. Praha : Albatros, 2006, 71 s. ISBN 80-00-01552-8.
4. CAPONNI, V., NOVÁK, T. *Sám proti agresí*. Praha : Grada Publishing, 1996, 128 s. ISBN: 80-7169-253-0.
5. DOYLE-WEBSTER, T. *Proč mě pořád někdo šikanuje? – Rady jak zvládat malé tyrany*. Praha : Pragma, 2002, 144 s. ISBN 80-7205-804-5.
6. ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*, Praha : AMULET, 2000, 126 s. ISBN 80-86299-22-8.
7. FIELDOVÁ, E., M. *Jak se bránit šikaně*. Praha : Ikar, 2009, 312 s. ISBN 978-80-249-1176-2.
8. GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. Praha : Portál, 2006, 325 s. ISBN 80-7367-115-8.
9. JANOŠOVÁ, P., ŘÍČAN, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
10. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2001, 256 s. ISBN 80-7178-513-X.
11. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
12. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*, Praha : Porátl, 1997, 128 s. ISBN 80-7178-123-1.
13. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
14. POLÁK, J., SEIDLOVÁ, V. *Sebeobrana pro náctileté úplně jinak*. Praha : Kriegl, 2005, 162 s. ISBN 80-86912-01-9.
15. PORTMANNOVÁ, R. *Jak zacházet s agresivitou: 150 her pro zvládnutí zlosti a agresivity*. Praha : Portál, 1996, 104 s. ISBN 80-7178-094-4.

16. ROGERS, V. *Kyberšikana*. Praha : Portál, 2011, 104 s. ISBN 978-80-7367-984-2.
17. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
18. TATÍČKOVÁ, I. *Rozum do lavice aneb Jak správně na školu*. Praha : Albatros, 2006, 182 s. ISBN 80-00-01707-5.
19. VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2011, 152 s. ISBN 978-80-7367-912-5.
20. *Speciální vzdělávací potřeby žáků a potřeby učitelů*. Praha : Lumen vitale, 2008, 84 s. ISBN 978-80-254-1964-9.

Legislativní dokumenty

1. ČESKO. *Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže*. In : ÚZ – Trestní předpisy. Ostrava : Sagit, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7208-843-0.
2. ČESKO. *Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákon*. In : ÚZ – Trestní předpisy. Ostrava : Sagit, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7208-843-0.

Elektronické zdroje v českém jazyce

1. *Aisis* [online]. 2010 [cit. 2011-10-20]. Dostupný z WWW: <<http://aisis.cz>>.
2. *Sdružení Linka bezpečí* [online]. 2010 [cit. 2011-10-20]. Dostupný z WWW: <<http://linkabezpeci.cz>>.
3. *Šikana* [online]. 2011 [cit. 2011-10-20]. Dostupný z WWW: <<http://sikana.org>>.

Elektronické zdroje v anglickém jazyce

1. *Bullyinginschools* [online]. 2012 [cit. 2012-02-10]. Dostupný z WWW: <<http://bullyinginschools.com>>.
2. *Stopcyberbullying* [online]. 2012 [cit. 2012-02-10]. Dostupný z WWW: <<http://stopcyberbullying.org>>.

Ostatní zdroje

1. ŠATAVOVÁ, I., *CHIPS - projekt podpory vrstevnických vztahů*. Praha : Sdružení Linka bezpečí, 2008, 44 s.
2. Řízený rozhovor s Ing. Janou Derflovou, metodička prevence sociálně patologických jevů, 16. 2. 2012.

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Vyhodnocení otázky č. 1.....	54
Tabulka 2 – Vyhodnocení otázky č. 2.....	54
Tabulka 3 – Vyhodnocení otázky č. 3.....	54
Tabulka 4 – Vyhodnocení otázky č. 4.....	54
Tabulka 5 – Vyhodnocení otázky č. 5.....	55
Tabulka 6 – Vyhodnocení otázky č. 6.....	55
Tabulka 7 – Vyhodnocení otázky č. 7.....	55
Tabulka 8 – Vyhodnocení otázky č. 8.....	56
Tabulka 9 – Vyhodnocení otázky č. 9.....	56
Tabulka 10 – Vyhodnocení otázky č. 10.....	56
Tabulka 11 – Vyhodnocení otázky č. 11.....	57

Seznam grafů

Graf 1 – Věk dotazovaných dívek a chlapců.....	74
Graf 2 – Počet dívek a chlapců.....	74
Graf 3 – Počet šikanovaných dívek a chlapců z jejich třídy.....	74
Graf 4 – Počet šikanovaných dívek a chlapců jinou třídou.....	75
Graf 5 – Jak často dochází k šikanování.....	75
Graf 6 – Nejčastější druhy šikany	75
Graf 7 – Iničiátoři šikany – jeden žák/dva a více žáků/celá třída.....	76
Graf 8 – Iničiátoři šikany – dívky/chlapci/dívky i chlapci.....	76
Graf 9 – Vyhledání pomoci při šikanování.....	76
Graf 10 – Názor na řešení šikany žáků školy	77

Seznam příloh

Příloha č. 1 – DOTAZNÍK ŠIKANA.....	71
Příloha č. 2 – ŠIKANA MEZI ŽÁKY ŠKOLY – KRIZOVÝ SCÉNÁŘ.....	73
Příloha č. 3 – GRAFOVÉ ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	74

Příloha č. 1 – DOTAZNÍK ŠIKANA

DOTAZNÍK ŠIKANA

1. Kolik ti je let?

- 8 – 11 let
- 11 – 15 let

2. Jsi?

- dívka
- chlapec

3. Byl/a jsi svědkem šikany na tvé škole?

- ano
- ne

4. Šikanoval nebo šikanuje tebe někdo z tvé třídy?

- ano
- ne

6. Šikanoval nebo šikanuje tebe někdo z jiné třídy?

- ano
- ne

7. Pokud jsi byl/a šikanován, jak často se to dělo?

- nejméně 1x za rok
- nejméně 2x za půl roku
- asi jednou měsíčně
- skoro každý týden
- skoro každý den

8. Pokud tě někdo šikanoval, vyber z možností, jak ti ubližoval?

- posmívání
- pomluvy
- ponižování
- nadávky

- násilí - bití/fackování/kopání/rány pěstí
- jiný způsob

Vypiš jaký:

.....

9. Pokud tě někdo šikanoval, byl/a to?

- jeden žák
- dva a více žáků
- celá třída

10. Pokud tě někdo šikanoval, byl/a to?

- dívka
- chlapec
- dívka i chlapec

11. Pokud tě někdo šikanoval, svěřil si to někomu?

- rodičům
- učitelům (třídní učitelce)
- prarodičům – babičce, dědečkovi
- kamarádovi
- nikomu jsem se nesvěřil/a
- jiné osobě

Vypiš, které osobě:

.....

12. Myslíš, že tvoje škola chrání žáky před šikanou?

- ano
- ne
- nevím

Příloha č. 2 – ŠIKANA MEZI ŽÁKY ŠKOLY – KRIZOVÝ SCÉNÁŘ

Základní škola a mateřská škola Chraštica

ŠIKANA MEZI ŽÁKY ŠKOLY – KRIZOVÝ SCÉNÁŘ

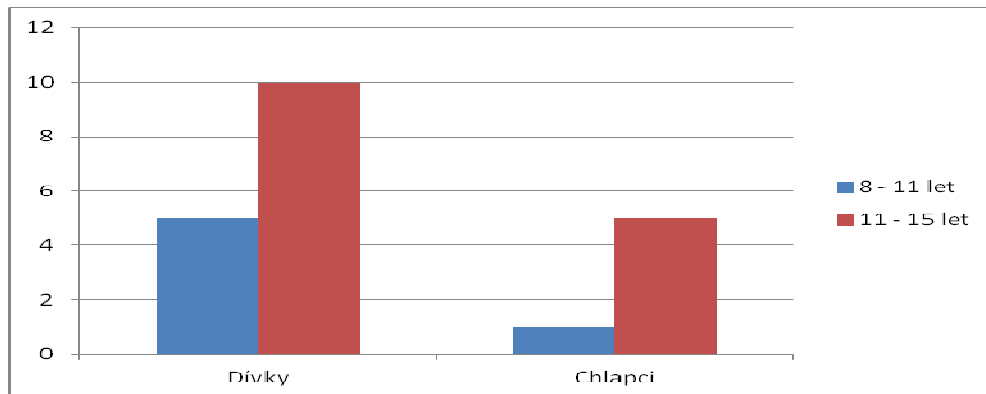
Postup při zjištění šikany ve škole

1. Učitel odvádí oběť do kanceláře výchovného poradce. Taktně objasní situaci. Výchovná poradkyně uklidní oběť, zamezí přístupu ostatních žáků.
2. Daný učitel informuje o situaci ředitele školy.
3. Ředitel školy jde do třídy, kde je agresor a řekne, že se situace bude řešit. Zajistí suplování za třídního učitele.
4. Ředitel odvádí ze třídy 6 svědků (izoluje je do jiných tříd), ostatní zůstávají ve třídě i o přestávce.
5. Třídní volá rodičům, informuje je o situaci a rodiče si dítě vyzvednou.
6. O přestávce ředitel informuje učitele ve sborovně, posiluje se dozor v místě incidentu.
7. Učitelé jdou do tříd, stručně informují o situaci ostatní (na 1. st. jen v případě dotazu)
8. Třídní učitel anonymně mapuje situaci (lístečky), mezitím ředitel + výchovný poradce vyslyší 6 svědků.
9. Po zjištění 1. výsledků ředitel informuje třídu o závažnosti problému a dořešení celého případu.
10. Na odpoledne ředitel a třídní pozvou maminku (popř. i oběť) a podrobně informují o události, výsledcích šetření a nápravě. V případě, že je oběť ochotna vypovídat, je vyšetřování doplněno o její svědectví.
11. Jsou-li ten den známi agresoři, informujeme jejich rodiče a případně varujeme rodinu oběti před rodiči agresorů.

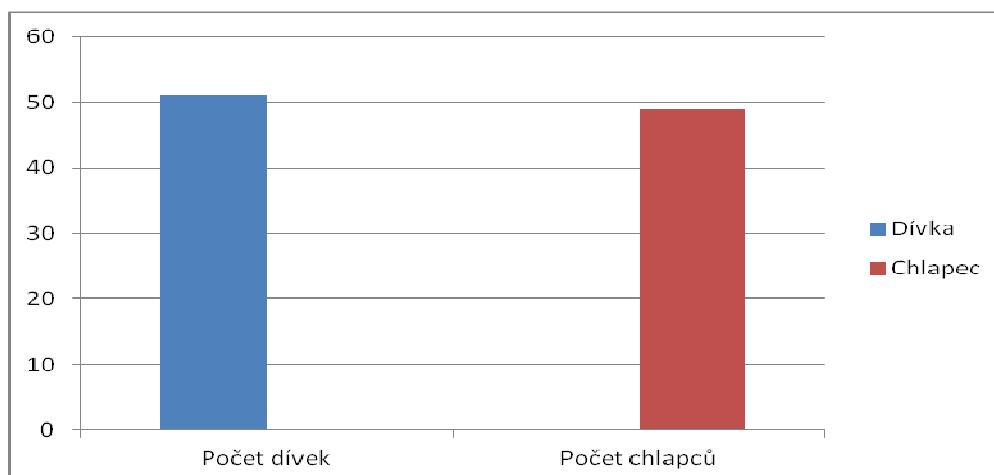
(Zpracováno pedagogy na základě účasti školy v projektu Minimalizace šikany)

Příloha č. 3 – GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

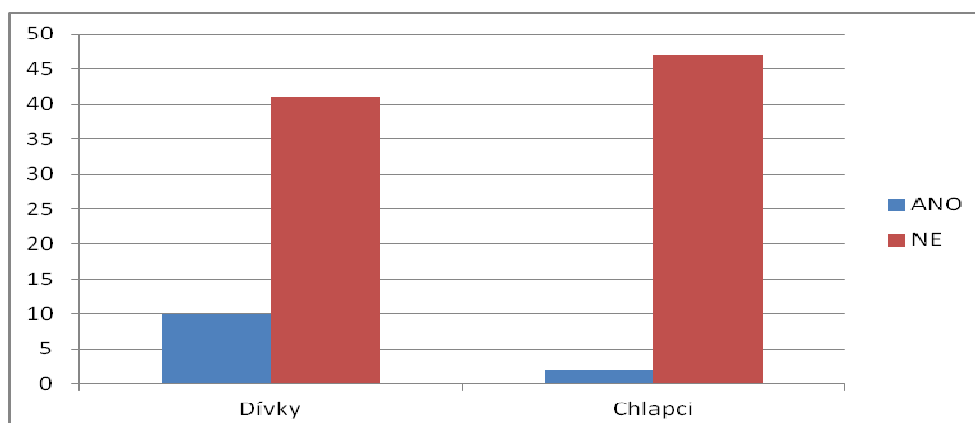
Graf 1 – Věk dotazovaných dívek a chlapců

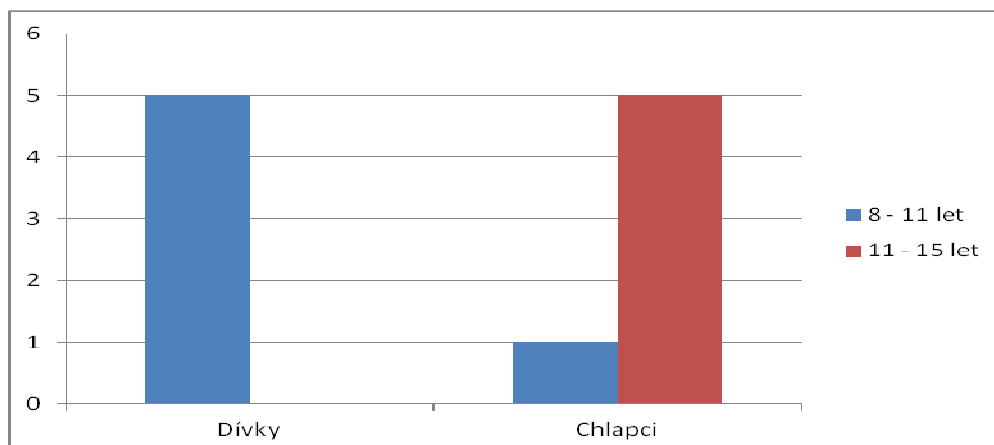
Graf 2 – Počet dívek a chlapců

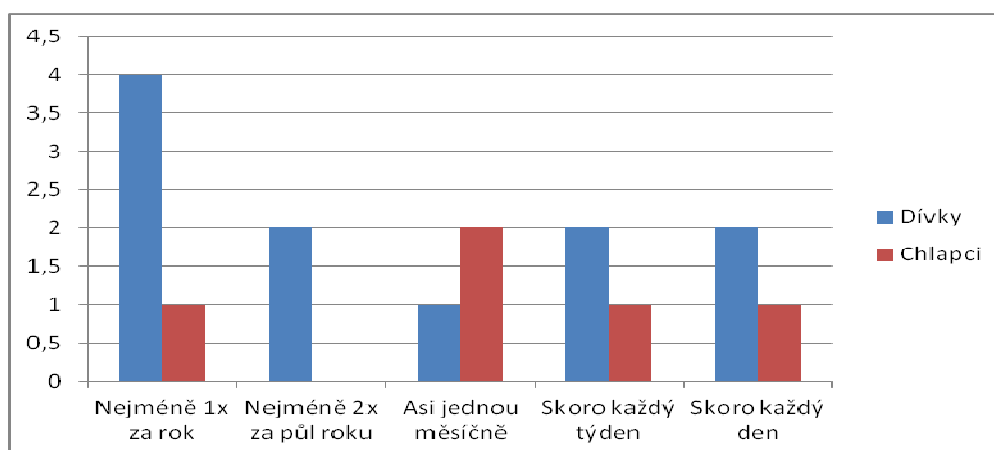
Graf 3 – Počet šikanovaných dívek a chlapců z jejich třídy

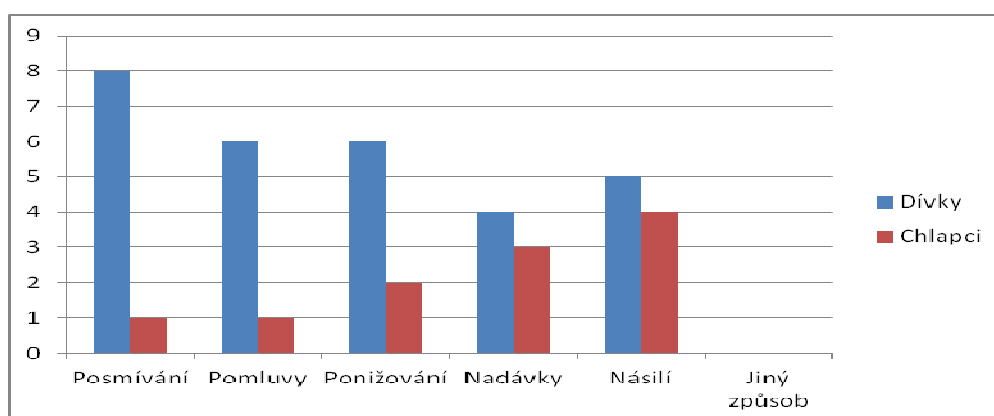
Graf 4 – Počet šikanovaných dívek a chlapců jinou třídou

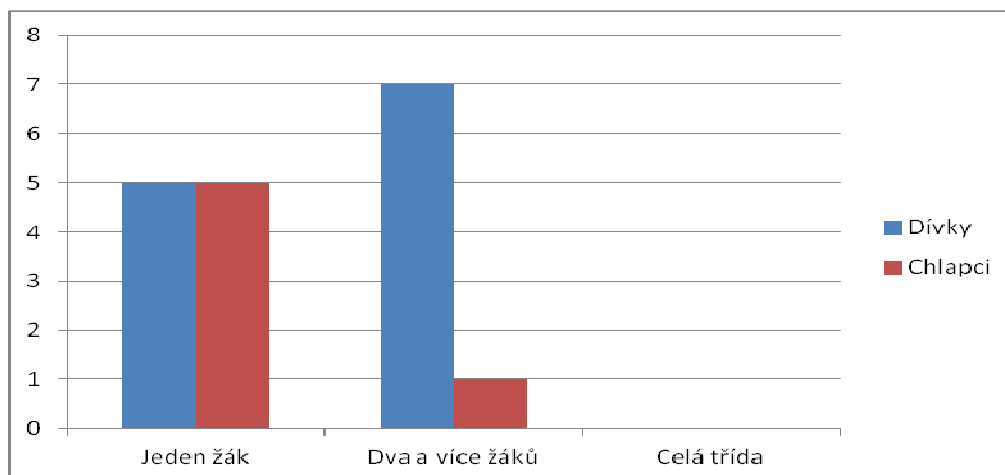
Graf 5 – Jak často dochází k šikanování

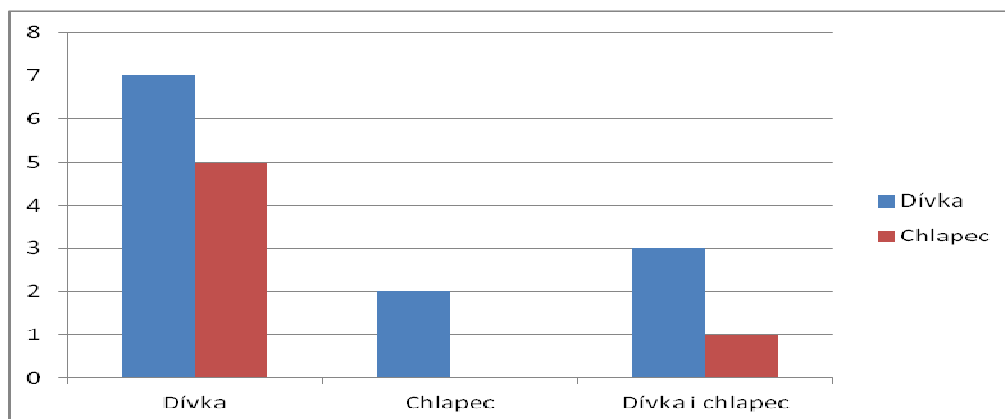
Graf 6 – Nejčastější druhy šikany

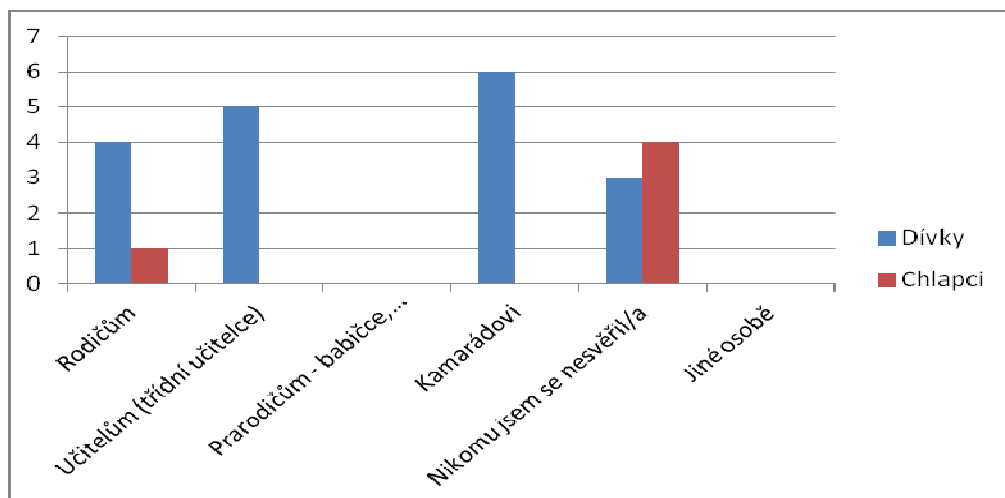
Graf 7 – Iničiátoři šikany – jeden žák/dva a více žáků/celá třída

Graf 8 – Iničiátoři šikany – dívky/chlapci/dívky i chlapci

Graf 9 – Vyhledání pomoci při šikanování

Graf 10 – Názor na řešení šikany žáků školy

